

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravništvo — 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Urednik: *Etbín Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00, pol leta \$1.50, za 3 mesece \$1.00, posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.50

4 months \$1.00. Foreign \$4.00. Single copy 30 cents

Editor: *Etbín Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

Adamič ima načrt za mir (uvodnik)	57
Ivan Jontez: Z vero v vstajenje (drama)	59
Kako so Rusi strli peto kolono	65
M. M.: Sestrična Ančka (črtica)	68
Ivan Jontez: Njen obraz (pesem)	73
Amerikanec piše o Slovencih	74
Zadružništvo na Kitajskem	75
Dr. A. Debeljak: Malgaške modrice	78
Skrivnosti sonca se razkrivajo	81

CG

Kulturne vesti

Cleveland, O.—Dramsko društvo "Ivan Cankar" je vprizorilo v nedeljo dne 26. oktobra Engelbert Ganglovo štiridejansko dramo "Sin," ki prikazuje zavoženo življenje mladega človeka, ki ga neuslišana ljubezen vrže iz tira in nazadnje požene v mračno kraljestvo blaznosti. Naslovno vlogo izgubljenega in nazadnje pogubljenega sina Cirila je igral Milan Medvešek, Cirilovega očeta Joseph Skuk, mater Nežka Kalan, sestro in brata Anica Schuster in John Evatz, trgovca Slaka August Komar, njegovo hčer Anica Čebul, drja. Ivana Trdino Rudolph J. Widmar, njegovo sestro Heleno Berta Eršte, orožnika John Čeh in služkinjo Meto pa Caroline Hodnick. Igra, ki izprva poteka dokaj enolično, je bila dobro in učinkovito podana. Najboljši igralci so bili Medvešek, ki se zdi kot ustvarjen za take vloge, ga. Kalan, ki je igrala mater zelo prepričevalno, Skuk, ki je ustvaril posrečen tip malomeščanskega očeta iz preteklega stoletja, Anica Schuster, Widmar, Anica Čebul in Berta Eršte. Tudi ostali igralci so zadovoljili. Seveda ni bilo brez manjših hib; nekaterih igralci so sem pa tja pokazali premalo sproščenosti, govorili pretiho ali pokazali premalo prepričevalnosti, tudi scenarija v zadnjem dejanju je bila pomanjkljiva, vendar to ni posebno motilo in v celoti je bila igra uspešna in učinkovita. Režiser je bil Skuk. Poset pa je bil slab—najbrž zaradi drugih priredb, ki so se vršile istega dne v Clevelandu. Predstava je bila dana v S. N. D. na St. Clair ave.

✱

Glasbena matica je v nedeljo dne 2. nov. ponovila komično opereto "Cigan-baron" v korist trpečim bratom in sestram v stari domovini. Opereta je bila to pot še boljše proizvajana kot prvič, igralci in pevci so bili sigurnejši in predstava je potekala gladkeje. Ansambel, orkester in balet je bil seveda isti kot prvič. Dirigiral je Anton Šubelj. Udeležba je bila tudi to pot izredna—velika dvorana Slovenskega narodnega doma je bila napolnjena, kar pomeni, da je prisostvovalo opereti tisoč dvesto ljudi.

✱

Pevsko društvo "Zvon" je v nedeljo dne 26. oktobra priredilo v Slovenskem narodnem domu na Osemdeseti cesti dobro posečen in uspešen koncert. Na sporedu so bile sledeče točke: Na potoku (E. Adamič, mešan zbor), Odkar odšel sem (narodna; moški, ženski in mešan zbor), Z glasnim šumom s kora (A. Foerster; osmerogla-

sen mešan zbor s klavirjem), Serenada (A. Nedved; ženski zbor), Luna sije (J. Flajšman; ženski zbor), Moja kosa je križavna (narodna; ženski zbor), Romanca iz opere "Ciganka" (W. M. Balfe; pela Agnes Žagar), Večerna (koroška; moški zbor), Tičica gozdna (F. Majer; moš. zbor), Ko lani sem tam mimo šel (narodna; dvospev Agnes Žagar in Silvester Paulin), V slovo (A. Hajdrih; moš. zbor), V Šmihelu (narodna; moš zbor), Fantovska (E. Adamič; moš. zbor), Kmečka pesem (V. Vodopivec; mešan zbor), Pred mojo kajžico (koroška; meš. zbor) in Na Gorenjsčem je fletno (narodna; meš. zbor). Dodana je bila še pesem "Na gorenjsko oziram se skalnato stran." Koncert je bil podan prav dobro in učinkovito. Dirigiral je "Zvonov" pevovodja Ivan Zorman. Pri klavirju je bil Charles Zorman.

I. J.

V PRIHODNJI ŠTEVILKI

"BIZGEČEVA ŽENA IŠČE RAZPOROKO." — Vesela zgodba, polna zdravega domačega humorja, kateri se bo moral sleherni čitatelj od srca smejati. Spisal jo je Frank Česen, danes nedvomno eden naših najboljših humoristov.

"NAŠ FRANK." — Kratek življenjepis novega clevelandskega župana Franka J. Lauscheta.

NA OBISKU PRI STALINU. — Zanimiv opis obiska Rooseveltovega odposlanca Hopkinsa pri glavarju Sovjetske Rusije.

Poleg tega boste našli v prihodnji številki še veliko drugega zanimivega čtiva—povesti, član- kov, itd.

Opozorite na "Cankarjev glasnik" prijatelje, ki še niso naročeni na to zanimivo revijo.

KOLIKO STORITE ZA CANKARJEV GLASNIK?

Če ste res napredni, pokažite to tudi z dejanjem. Cankarjev glasnik je napredna delavska kulturna revija za leposlovje in pouk. Priporočite svojemu prijatelju ali znancu, da si jo naroči. Za obstoj in napredek izobraževalnega časopisa je potrebno sodelovanje vseh, ki so za napredek!

Cankarjev glasnik potrebuje zastopnikov, posebno še izven Clevelanda. Priglasite se! Pišite upravništvu, ki bo rade volje dalo vsa pojasnila. Naslov: 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

NAROČILNA NAKAZNICA NA CANKARJEV GLASNIK

IME: _____ NASLOV: _____

Zastopnik: _____ Plačal \$ _____ c _____ Dne _____ 19 _____

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

IV.
LETNIK
1941-1942

+

4.
številka

Adamič ima načrt za mir

NEWYORŠKA založba Harper & Brothers je izdala novo knjigo našega rojaka in ameriškega pisatelja Louisa Adamiča, ki nosi naslov *Two-Way Passage*.

Adamičevi založniki so naznanili izdajo te knjige še poleti in namignili, da bo postala senzacija prvega reda ne le v književnem svetu, temveč tudi v visokih političnih krogih. Rekli so, da je pisatelj v tej knjigi sprožil in razvil idejo presenetljivega obsega in neomejenih možnosti—idejo, ki bi, če bi se sprejela in uresničila zelo skrajšala današnjo vojno in pospešila vzpostavitev trajnega miru in obnovo Evrope na novi, demokratični podlagi. To naznanilo je seveda vzbudilo radovednost povsod, kjer so ga čitali in marsikdo se je nedvomno nekoliko skeptično vprašal, ali morda založniki po svoji stari in priljubljeni navadi zopet ne pretiravajo.

Ko je v oktobru knjiga izšla, se je o nji seveda mnogo pisalo. Ameriška kritika, ki je zadnja leta zelo naklonjena Adamiču, zlasti odkar je izdal znano knjigo "Native's Return" tudi to pot ni bila skopa s pohvalo in nekateri književni ocenjevalci se je navdušili tudi za idejo, katero razvija v ti knjigi. Priznati je treba, da je knjiga res lepo napisana in da nudi čitatelju izredno zanimivo čtivo. Ker pa je za nas važnejša ideja, ki jo pisatelj v nji razpreda, ne bomo razpravljali o njenih literarnih odlikah, temveč posvetili glavno pozornost ideji sami.

Adamič najprej ugotavlja, da smo Amerikanci priseljenci ali potomci priseljencev iz mnogih dežel. Zato je povsem naravno, da se živo zanimamo za dogodke v Starem svetu, odkoder izhajamo posredno ali neposredno—da se zanimamo tudi za današnji vojni požar,

ki se širi iz Evrope preko celega sveta in za pereče vprašanje, kdaj bo ta vojna končana in za drugo, iz tega izvirajoče vprašanje največje važnosti, kaj bo po vojni. Ta vprašanja zahtevajo obširno analizo Starega in Novega sveta, zato je glavni del Adamičeve knjige posvečen tej analizi, ki mu služi za uvod in pojasnilo k njegovi ideji. To idejo je pisatelj naznačil v sledečem ostavku:

"Mi vsi (Amerikanci) smo prišli odnekod—iz mnogih dežel. To je bila pot semkaj. Zdaj se moramo vrniti. To bo povratna pot. Mi moramo ponesti v Evropo ameriško revolucijo—naše nakopičene ameriške izkušnje."

Z drugimi besedami povedano, je Amerika s svojim velikim demokratičnim poizkusom dokazala, da ni ljudem različnih narodnosti, jezikov in tradicij prirojeno nobeno medsebojno sovraštvo, temveč lahko v miru žive drug poleg drugega in prospevajo; zdaj je dolžnost Amerike, da prenese ta eksperiment na evropski kontinent in dokaže evropskim ljudstvom, kako izumetničeno, brezplodno in destruktivno je bilo sovraštvo, ki jih je dolga stoletja razdvajalo in poganjalo drugega proti drugemu. Ampak kako bi se mogla ta ali kaka podobna zamisel izvesti, uresničiti?

Najprej se mora končati vojna, ker dokler ta traja, tako dolgo ni nobenega upanja na uresničenje takih idej. Adamič smatra, da bi se vojna lahko zelo skrajšala in Hitlerjev padec pospešil s silo idej—idej ali ideje, ki bi zajela najširše ljudske plasti, da bi revoltirale proti današnjemu tiranstvu in strahovladi. Adamič je v pravem v toliko, da so ideje res močno orožje v borbi proti reakciji in tiranstvu. Toda proti modernim panzerskim divizijam, s kakršnimi razpolaga Hitler ne zadostujejo. Te divi-

zije in z njimi vred njegovo tiranstvo morejo zlomiti le enako oborožene zaveniške divizije. Ideje in gesla brez oborožene zaslonbe ne vzdrže borbe proti tiranu, oboroženem do zob. Tudi ideja svobode, bratstva in enakosti, ki je spočela veliko francosko revolucijo je zmagala šele potem, ko je ljudstvo vzelo orožje v roke in z vojaštvom na svoji strani naskočilo pariško bastiljo ter jo porušilo. In današnji odpor podjarmljenih evropskih ljudstev pod geslom "V for Victory" bo ostal brez haska, če se zavezniškim divizijam ne posreči, streti Hitlerjevih armad.

Adamič seveda računa, da bi se začeli upirati Hitlerjevi strahovladi tudi Nemci, če bi imeli zagotovilo, da bi svet ne terjal od njih računa za zločine Hitlerjevega režima ter jih še vse hujše pritisnil ob tla, kakor takozvani verzajski mir, temveč sprejel Nemčijo v družino narodov kot enakopravno članico. Toda Hitler je potegnil Nemčijo že pregloboko v krvavo močvirje krivic in vnebovpijočih zločinov, da bi Nemci mogli verjeti, da bi zmagovalci postopali z njimi tako prizanesljivo. Zato bodo vztrajali pri njem do zadnjega—dokler se ne bodo njegove divizije pod udarci zavezniških divizij razsule. S tem seveda ni rečeno, da je sila idej v takih gigantskih borbah, kakršna je dandanašnja nepomembna. Nasprotno je silno pomembna. Človek mora vedeti, za kaj se bori, preden se more z navdušenjem pognati v boj. Potrebna mu je zavest, da se ne bori le za ohranitev tega, kar že ima, temveč tudi za izboljšanje svojega položaja.

Evropa je odnekaj trpela zaradi svoje razcepljenosti. Adamič to vidi in svetuje reorganizacijo Evrope na demokratični, združni podlagi—družino evropskih narodov, ki bi se pozneje razširila v svetovno družino narodov na podlagi vsestranske enakopravnosti in pravičnosti. Ideja sama ni nova, saj jo socijalisti in drugi socijalni misleci že dolgo propagirajo in tudi predsednik Roosevelt in angleški premijer Churchill sta jo očitno imela pred očmi, ko sta na zgodovinskem sestanku nekje na Atlantiku kovala znanih "osem točk"; toda Adamič ima zanimivo zamisel, kako bi se ideja te nove Evrope najlažje in najuspešnejše izvedla.

Adamič razume, da bo povojna Evropa v nevarnosti velike anarhije in da bo potrebno

nekakšno nadzorstvo ali policijska sila, da se prepreči, da bi se vrnila na stara, zgrešena pota slepega nacijonalizma. Zadnjih dve sto let so igrali vlogo kontinentalnega in svetovnega policaja Angleži, ki so v ta namen izumili prav tako uspešno kot neetično igro, katero imenujejo "balanciranje sil." Ampak tudi Adamiču se vidi, da so bili Angleži pri tem vse preveč sebični in zgolj izigravali narod proti narodu, vsekakor pa ni njihovo vmešavanje ali "nadzorovanje" nobenemu ljudstvu koristilo. Edini, ki je od tega žel koristi, je bil angleški imperijalizem. Zato naj se zdaj Anglija enkrat za vselej odpove tega posla in ga prepusti komu drugemu, kateremu bi svet mogel zupati. Ta drugi bi bila—Amerika.

Čim bi bila vojna končana, bi se v Ameriki organizirala velika ekspedicijska armada, sestavljena iz priseljencev in njihovih potomcev, ki bi šla v Evropo, da bi tam vzdrževala red in pazila, da bi se Evropa poslej razvijala na demokratični, združni podlagi. Ta armada pa ne bi prišla tja kakor zmagovalka k premagancem, temveč kakor pride dobrohoten prijatelj na obisk. In "vojaki" vsake v vsako posamezno deželo namenjene divizije bi bili ameriški priseljenci in potomci priseljencev iz prizadetih dežel; tako bi bili na primer poslani Amerikanci nemškega porekla v Nemčijo, Amerikanci slovenske, hrvaške ali srbske krvi v Jugoslavijo, oni češkega porekla v Čehoslovaško itd., da bi poučili svoje krvne brate o potrebi in koristih mednarodne vzajemnosti in bratskega sodelovanja—skratka, da bi presadili na evropski kontinent v svetovni zgodovini edinstveni ameriški eksperiment, kateremu gre zasluga, da je Amerika mogla doseči svojo današnjo veličino.

Krasen san! Človek si ne more želeti drugega, kakor da bi se čim prej uresničil. Toda med sanjami in resničnostjo je le prečesto tako širok prepad, tako dolga vrsta pre-različnih problemov in vprašanj. Ali bo Anglija pripravljena, odreči se svoji tradicionalni vlogi evropskega in svetovnega policaja? Ali bo Amerika dovolj močna, da jo k temu moralno prisili? Ali bo Amerika sploh pripravljena, to poskusiti? Koliko vpliva bo imelo na razvoj dogodkov angleško organizirano delavstvo? Kakšen vpliv bo izvajala Rusija? Ali bo mednarodno delavstvo pokazalo tisto politično

zrelost, ki mu bo potrebna, ako hoče, da bo vplivalo pri mirovni mizi v interesu onih, ki so v prvi vrsti poklicani, da se žrtvujejo—delavcev in kmetov—in doseglo, da bo bodoči mir slonel na edino trajnih, demokratičnih temeljih svobode, enakosti in pravičnosti za vse? Od odgovorov na ta vprašanja je odvisna naša bodočnost. Ampak zaenkrat nam niso še znani. Vse, kar vemo, je to, da se nahajamo v krvavi borbi s svetovnim fašizmom, ki pod Hitlerjevim vodstvom pripravlja tako ureditev sveta, kakršne nobeno svobodoljubno ljudstvo ne more sprejeti. Zato morajo biti vse naše sile osredotočene v naporu, ki stremi za dokončnim strtjem te nevarnosti. Medtem pa ostanimo budni in pazimo, da nas ne najde nepripravljenih čas, ko se bodo spet sestali

pri zeleni miz zmagovalci in premaganci in se bo odločalo o bodoči ureditvi sveta. Kajti nazadnjaštvo nikdar ne spi in če ne bodo ljudstva pripravljena, vsak hip povzdigniti svoj glas, se kaj lahko zgodi, da bodo spet orošana mnogih sadov svojih nepopisnih žrtev.

Le če bo ljudski glas dovolj močan, da ga ne bodo mogla preslišati tudi najbolj zakrknjena ušesa, smemo pričakovati uresničenja takih zamisli, ki nam prinašajo boja in žrtev vredno bodočnost in kakršno razpreda tudi Louis Adamič v svoji najnovejši knjigi.

Knjiga sama pa je vredna toplega priporočila, tudi če bi pisatelj z njo ne dosegel drugega, kakor zdramil čitatelja k razmišljanju o bodoči ureditvi sveta.

I. J.

Z vero v vstajenje

Drama v treh dejanjih

Spisal Ivan Jontez

TRETJE DEJANJE

Prostor pred gozdno kočjo v gorah. Pred kočjo klop. Na desni in levi drevje, grmovje, skale in štorovi. Pod velikim štorom na levi, ki ima zdaj med koreninami večjo duplino, je skrit kratkovalovni radijo (v resnici, seveda, zgolj zvočnik).

FRANCKA (*sedi na klopi, ziblje v naročju svoje dete in na lahko poje uspavanko, nakar začne govoriti*): Ah, ti moj ljubi otrok, kako brezskrbno spiš. Da bi mogli tudi mi spet enkrat tako brezskrbno zaspati... Ali kdo ve, kdaj bo to zopet mogoče—kdaj se bo podela ta strašna nevihta, ki divja po naši nesrečni deželi? In kdo ve, koliko izmed nas bo preživelo to besno neurje, to grozotno noč in pričakalo svetlo zarjo novega dne? Toda kaj bi te strasila s takim ugibanjem, moje vse! Saj sem vesela, da se vsaj tebi ne bo treba spominjati tega gorja, ki nas tepe in krivi, da ga ne bomo nikdar pozabili! Naposled tudi vse vzdihovanje nič ne pomaga. Metež nas je zajel in v metežu se je treba boriti za obstanek, ali pa pogineš. Da, moj ljubček. Tvoj pokojni oče je to neštetokrat poudaril. O, on je bil tako moder, možat in pogumen. Le pazi, Tonček, da

mu boš v vsem podoben, ko zrasteš. (*Vstane, se počasi napoti proti vratom kočje.*) Sladko spančekaj, moj ljubi otrok. In sanjaj lepe sanje—o ateku, saj drugače kot v sanjah ga itak ne boš nikdar videl... (*Odnese dete v kočjo, se vrne in spet sede na klop; otožno.*) Sirotno dete, ki si izgubilo očeta, še preden si uzrlo prvo jutranjo zarjo v svojem življenju... ki ga ne boš nikdar poznalo, nikdar videlo... (*Skrije obraz v dlani; zamolklo, tožeče.*) Nikdar... Ah Tone, moj nepozabni Tone...

(*Iz gozda stopi beračica.*)

BERAČICA (*zakašlja*): Nu, nu, pa sem vas le srečno našla. Mislila sem že, da sem zašla v ti gorski gošči, v kateri bi se kmalu še divjačina izgubila. (*Odšepa k Francki, jo potrepje po rami.*) Nu, nu, draga moja, kaj je pa s teboj? Ali ti je padla smet v oko? Uh, saj pravim, v teh časih tako rado kaj pade v oči... Ampak nič ne maraj, Francka, saj imaš še otroka in vseh dni tudi ni še konec. Le krepko nosi butaro, ki ti jo je naložila na hrbet kruta usoda. Tudi naše mater in babice in prababice niso imele vedno lahkih, sončnih dni. In pomni, da po dežju vedno sonce sije.

FRANCKA (*si s predpasnikom otare oči,*

se hvaležno nasmehlja): Saj nisem jokala, mati. Le inako se mi je storilo, ko sem pomislila, da moje dete ne bo nikdar videlo očeta... Zdaj mi je spet lažje pri duši.

BERAČICA (*prikima, odloži culo in palico in sede na klop*): Saj, malce solz včasih ne škoduje—človeku odleže po njih. In sramovati se jih tudi ni treba, zlasti, kadar jih rodi ljubezen. A kje so pa ostale ženske? Pa moški?

FRANCKA. Kremenčeva mati in Malka sta v gozdu, kjer nabirata gobe, ki jih sušimo za zimo. Jagod pa borovnic in zgodnjih gob sta mnogo nabrali še takrat, ko sem bila jaz v porodni postelji. Kremenc in Ivan sta šla za srnjakovim sledom, ki sta ga včeraj našla. Gašper in Matija pa sta šla pred dnevi v dolino, da bi izvedela, kaj se godi po deželi in pa preskrbela soli in drugih takih potrebščin, ki jih manjka v naši gozdni štacuni.

BERAČICA (*kima*): Zelo pametno, da se skušate preskrbeti za zimo. Drugače bi v ti gorski samoti pomrli od lakote. Na dolince se ni zanašati, ker nemška svojat jih je že večinoma do golega slekla in kjer še ne stradajo, so več kot srečni. Pomanjkanje pritiska z vedno hujšo silo. Pa ko bi ne bilo še hujšega! Toda ti naše zemlje lačni rokomavhi so že začeli na debelo zatirati naše ljudi in jih preganjati z njihovih domov; pri tem jim pride prav vsaka pretveza, tudi če jo pes na repu prinese. Fante in može gonijo na prisilno delo v Nemčijo in gorje se mu, kdor se jim upira—le malokdo ostane živ, da bi povedal, kako ti zlodji z bičem in trpinčenjem vtepajo ljudem pokorščino v glavo! Ponekod pa kar cele družine izganjajo izpod njihove rodne strehe. Kam? To vedo samo ti nesrečni brezdomci in Bog, jaz nimam pojma, kam jih gonijo. Nekateri pravijo, da v Srbijo. Ampak kam bodo šli pa Srbi? Saj ne kanijo pobiti teh ubogih ljudi, čeprav bi to ne bilo nič novega pri teh zverinah? Govori se tudi, da je tisti nemški rabelj Hitler zapovedal svojim biričem, da morajo v enem letu iztrebiti vse Slovence v naših krajih; kdor se ne bo hotel ponemčiti, bo pregnan ali pa ubit.

FRANCKA (*odmaja z glavo*): Strašno. Človek kar ne more verjeti, da bi bilo vse to res, čeprav smo že na svoji lastni koži čutili njihovo zločinsko pest. Mar Nemci res niso več ljudje, mar so res popolnoma poživinili? Saj jim nismo skrivili lasu na glavi! Vse, kar

smo želeli, je bilo, da bi nas pustili v miru živeti na naši lastni zemlji. Mar zato tako besnijo nad nami?

BERAČICA: Menda. Ti razbojniki niso nikdar zemlje siti. Da bi se zadavili nad njo! Vsi do zadnjega! Saj so vsi enaki. Nемеc je vedno hlepel po tuji zemlji in gospodovanju nad drugimi narodi. Oni dan sem srečala dva kmečka fanta, ki sta bežala pred prisilnim delom v Nemčiji v gore in eden izmed njiju je neprestano preklinjal Hitlerja in mu obetal vse najhujše. Potem se je pa njegov tovariš razjezil ter ga nahrulil: "Kaj preklinjaš svojat, ki je odnekdaj hlepela po tuji zemlji—nemške generale, ki vodijo vojno, a svetu kažejo svojo lutko Hitlerja—pa nemške kapitaliste, ki so tega norca spravili na njegov krvavi tron! Če že preklinjaš, moraš prekleti vse do zadnjega, ne samo tisto opico, ki jo kažejo svetu in se skrivajo za njo! Ej, da je moč v mojih rokah! Jaz ne bi dal obesiti Hitlerja—on spada v opičjo kletko v zverinjaku!—ampak vso tisto svojat, ki se skriva za njim in nanj zvrča svoje zločine!" Tako je govoril fant in ko sem jaz pozneje v mislih premlevala njegove besede, sem nazadnje v svoji neumni glavi zaključila, da je imel najbrže prav. Navsezadnje je Nemcev mnogo milijonov in en sam norec bi jih prav gotovo ne mogel prisiliti v vojno in druge zločine, če bi mu ne bili pripravljeni voljno slediti. O da, pameten fant, to pa to—

MALKA (*pribrzi iz gozda s košaro čez roko; veselo*): Ugani, Francka, kaj sve našli z materjo? Oh, saj vem, da ne ugameš. (*Uzre beračico in obmolkne.*)

BERAČICA (*dobrodušno*): Nu, le nikar se me ne boj, golobičica in nadaljuj. Vaša prijateljica sem; tvoja mati in Francka me dobro poznata. Kaj ste našli?

MALKA (*se zasmije*): Nisem se vas ustrašila, ker sem takoj uganila, kdo ste. Saj sta mi mati in Francka pripovedovali o vas. Le tako kmalu se vas nismo še nadejali. O, kaj sve našli? Pomislite! Na tucate sadnih dreves na neki prisončni rebri, kjer je morala biti nekoč gorska kmetija, a zdaj zopet vse prerašča gozd. Hruške in jablane se šibijo pod težo sadja, ki sicer ni najžlahtnejših vrst, ampak hruške so sladke kot med in tudi jabolka niso preveč kislja. In komaj pol ure hoda od

to. Mati meni, da lahko nasušimo sadja, da ga bomo imeli dovolj do prihodnje jeseni—če se bomo morali še skrivati v ti samoti.

BERAČICA: Torej vas Bog še ni popolnoma zapustil. Tudi mene veseli, da imate vsaj nekoliko sreče v teh žalostnih časih.

(Iz gozda pride Kremenka, tudi s košaro čez roko.)

KREMENKA: O, Jera, ti si že tu? Kako me veseli. Že cele tedne nismo slišali nobenih novic iz doline. Povej nam, kako se imajo dolinci, odkar smo se mi zatekli v to hribovsko gozdno samoto. Seve, če nisi preveč utrujena.

BERAČICA: Ne boj se zame, ker nisem ena tistih, ki si ne privoščijo počitka. Kaj pa v košari—hruške?

KREMENKA: Ne, Jera, temveč polno jurčkov. Na sadje gremo jutri. Malka, nesi košari v kočjo in natrebi gob za večerjo. *(Malka odnese košari v kočjo.)* Ostale bomo pa pozneje otrebile in narezale, a jutri jih bomo dale na sonce. Toda zakuriti še ne smeš, ker bi nas utegnil dim izdati. *(Beračici.)* Veš, Jera, kuhamo samo ponoči, pa še tedaj z največjo previdnostjo, kajti nad nami vedno brenči kak—

(V zraku se zasliši brnenje letalskega propelerja.)

BERAČICA *(se prekriža)*: O satanu govoriš, pa je zlodej že nad teboj! — Pa drugače? Vsi zdravi? *(Kremenka prikima.)* To je sreča za vas. Franckin fantek je tudi zdrav? *(Francika pritrdi.)* Škoda, da ni tudi Malka poročena... Če ne bo današnje nevihte kmalu konec, bo nastala velika potreba po naraščaju...

KREMENKA *(se zasmije)*: Nikar se ne prevrni od začudenja, Jera—toda Malka je že poročena in, če se ne motim tudi ni več sama...

BERAČICA *(zazija)*: Kaj mi ne poveš! Ko ste bežali pred nemškimi razbojniki, vendar še nista bila mož in žena. Saj se nista poročila po rokovnjaško: I nomine patre, vzem jo za kvatre, če boljše dobiš, pa to zapodiš...?

FRANCKA *(s smehom)*: I, če ne bi šlo drugače, bi tudi taka poroka ne bila najslabša. Navsezadnje je glavno, da se dva mlada človeka ljubita. Toda Ivan in Malka sta se poročila po predpisih. K nam je prišel naš župnik, ki je po čudežnem naključju ušel fašističnim biričem in ko je videl, da se imata fant in dekle rada, je menil, da bi bilo najbolje, da se

takoj poročita. "Sicer vem," je dejal, "da bi se Ivan najrajši poročil civilno, toda zdaj to ni mogoče, ker je oblast v rokah brezobzirnega osvojevalca, ki je razpisal nagrado na njegovo kakor tudi Kremenčevo glavo. Končno pa vama tudi božji blagoslov ne bo škodoval, Ivan..." Nu, in Ivan se je smeje podal in poroka se je izvršila kar tule pred kočjo, priče pa smo bili mi in luna in gozdne ptice. Poročno spričevalo jima je župnik napisal kar na kos ovojnega popirja, kajti drugačnega ni bilo pri roki.

BERAČICA: To se pa sliši kakor lepa zgodba iz bukev—skoroda neverjetno... A kje imate župnika?

FRANCKA: Odšel je dalje. Dejal je, da so ljudje potrebni tolažbe in da ga Bog ni rešil iz levje kletke zato, da bi pasel lenobo v našem skrovišču. Toda obljubil nam je, da nas čim prej zopet obiše. Ali odtistihmal je minulo malone dva meseca, toda o njemu ne duha niti sluha. Bojim se—

GLAS IZ GOŠČE: Ne govori o volku, da se ne priklati!

(Ženske presenečeno zazijajo. Iz gošče pride duhovnik. Njegova obleka je zelo obnošena in na nogah ima velike kmečke škornje, na glavi pa oguljen kmečki klobuk.)

DUHOVNIK *(se vedro smehlja)*: Mir z vami! Ali sem vas prestrašil?

KREMENKA: Tega pa že ne, gospod župnik. Me nismo več plašne ženske kot smo bile nekoč, ko se nam ni bilo treba ničesar bati. Samo—

DUHOVNIK: Morda vas je presenetila moja zunanost. Zdi se mi, da sem res še najbolj podoben strašilu v koruzi. Obleka malone v capah, škornje in klobuk mi je pa posodil neki hribovski kmet.

FRANCKA: O, saj škornji se vam podajo, gospod župnik; in kastorec tudi, čeprav se mu vidi, da je že dolgo tega, odkar je bil nov. Toda kdo se zmeni za takšne malenkosti v današnjih časih?

DUHOVNIK: To je tudi res, Francka. Jaz gotovo ne. Navsezadnje je glavni namen obleke, obutve in pokrivala, da varuje človeka pred mrazom in vlago—in temu namenu služijo tile škornji in klobuk izvrstno. Škornji niti vode ne propuščajo. A kje so pa ostali člani vaše družine, Malka in moški?

KREMENKA: Malka je doma, a moški so

odšli od doma—Gašper in Matija v dolino, a Jakob in Ivan na lov. Zaradi prvih dveh me že skrbi, kajti minulo je že pet dni, odkar sta se odpravila na pot in bojim se, da se jima je pripetilo kaj hudega. Toda stopite v kočo, da se pokrepčate. Jaz bom medtem pomolzla kozo.

DUHOVNIK (*začudeno*): Kozo? Kje pa jo imate?

KREMENKA: Zdajle je v svoji stajici za kočo, kamor zvečer sama pricaplja iz gozda, kjer se ves dan pase. Pridna živalica. Jakob in Ivan sta jo privedla s seboj tisti dan, ko sta prišla za nami. Dobila sta jo prav po ceni pri nekem hribovskem kmetu. Oba sta bila mnenja, da bi ne bilo dobro, biti brez mleka pri hiši ob času Franckinega poroda. Kdo bi si mislil, ne res, da moški kdaj pomislijo na take stvari? (*Odide.*)

FRANCKA: Kaj ste pa videli novega v dolini, gospod župnik? Najbrže nič dobrega.

DUHOVNIK (*težko vzdihne*): Povedala si —nič dobrega. Same strahote. Neverjetno je, kako mora trpeti naš ubogi narod v teh dneh. In zakaj? Ali je kdaj hotel komu slabo, ali se je kdaj oziral po tujih dobrinah? Nič takega, samo na svoji domači zemlji je hotel v miru živeti. (*Zmajuje z glavo.*) Čudna, nerazumljiva so res pota božja... Toda naši ljudje vzlic svoji krotki naturi ne sprejemajo udarcev mirno, brez odpora, kakor bi kdo utegnil pričakovati od teh miroljubnih kmetov. Hitlerjeve oblasti ta odpor silno draži, zato ga skušajo uničiti z najhujšo strahovlado—s streljanjem talcev, požigi, masnimi izgoni in preganjanjem in mučenjem. Pri tem jim ni sveta nobena stvar—ne devištvo deklet in ne blagoslovljeno stanje nosečnic, da, tudi cerkev ne. Duhovnikov, učiteljev in drugih izobražencev že ni nikjer več najti—kar jih niso odgnali v svoja zloglasna koncentracijska taborišča ali enostavno pomorili, so jih pregnali neznanokam. Na ta način kanijo ljudstvo oropati voditeljev ter ga ne le zaslužniti, temveč tudi ponemčiti. Slabo poznajo ti ljudje našo zgodovino. Saj to ni prvič, da se nas skuša iztrebiti, le njihove metode so bolj satansko premišljene in krute—zato je pa tudi odpor toliko zagrizenejši. In če nam pomorijo sto voditeljev, bo iz ljudstva vstalo tisoč novih, ki ne bodo odnehali, dokler ne bo ta strašna kuga zatrta.

FRANCKA: To je strašno.

DUHOVNIK (*žalostno*): A kako strašen bo šele vihar, ki ga ti slepi ljudje sejejo! Bojim se, da bo kri tekla v potokih. Krivice in zločini, ki jih greše nad drugimi narodi, so presilni, da bi jih mogla ljudstva kar tako pozabiti. Kakor zdaj posojajo, tako se jim bo tedaj vračalo—in morda s krvavimi obrestmi. Kajti krivica podivja tudi najbolj miroljubnega človeka pod soncem, da zahlepi po zločinčevi krvi kakor smrtno žejen človek po kapljici studenčnice.

KREMENKA (*pride izza kočice s posodo za mleko*): Malka, tu je mleko. Zdaj lahko zakuriš, toda ne razpihaj ognja, da bi se vsipali skozi dimnik šopi isker.

MALKA (*prihiti iz kočice, vzame posodo*): Mama, tega mi pa res ni treba več zabičevati! (*Uzre duhovnika.*) Gospod župnik! Kdaj ste pa—

(*V daljavi ostro odjekne strel iz puške, nato še eden in v kratkih presledkih še dva. Navzoči se zdrznejo in spogledajo. Na obrazih se jih vidi, da jih obuzema težka slutnja. Molk.*)

MALKA (*preplašeno*): Ivan—

KREMENKA (*tesnobno*): Jakob—

DUHOVNIK: Pravili ste mi, da sta šla moža na lov na srnjaka; morda sta ga zdajle dobila pred cev.

KREMENKA (*zaskrbljeno*): Toda onadva imata samo eno puško—lovsko dvocevko—a slišali so se štirje strelji...

DUHOVNIK (*pomirjevalno*): Toda izstreljeni so bili v presledkih—in lovske puške se hitro polnijo.

KREMENKA: Vem, toda vzlic temu me hudo skrbi. Zla slutnja mi pravi, da se je zgodilo nekaj hudega...

MALKA (*odloži posodo z mlekom na klop, se nasloni materi na prsa in zaihti*): Mati, oh mati—

(*V gozdu se oglasi sova.*)

BERAČICA (*se pokriža*): Bog in sveti križ božji! Nekdo bo umrl nocoj. Bog daj njegov duši večni mir in pokoj—če je krščanska...

(*Težki koraki in pokanje dračja v gozdu. Navzoči se zdrznejo in kot vkopani v tla strme na levo v gozd. Iz gozda prideta počasi Kremenc in Ivan; Kremenc se opira na Ivana.*)

KREMENKA (*presunljivo*): Moj bog, Jakob—zadet!

MALKA (*steče k očetu, ga objame*): Oče! Kaj se je zgodilo?

BERAČICA (*se spet pokriža*): Za božjo voljo! Ta nesrečna sova...

KREMENC (*trdno*): Ne ustrašite se, saj ni nič hudega... Samo neznatna praska, to je vse... Ej, Kremenca se ne bodo še tako hitro iznebili... (*Začne lezti na tla. Ivan ga varno položi po tleh.*)

IVAN (*jezno*): Prekleti razbojnik, moral nama je priti na pot, ko sva bila že skoro doma! Malka, prinesi blazine pa tople vode in platna za obveze (*Malka steče v kočo.*)

KREMENKA (*poklekne k ranjencu, se skloni nadenj; nežno*): Ali te hudo boli, moj ljubi? Kam so te zadeli? (*Ga rahlo boža po čelu.*)

KREMENC (*se skuša nasmehljati, toda obraz se mu spači od bolečine*): Nič hudega, Ana, samo kos svinca v prsa... Neznatna praska... V nekaj dneh bom spet zdrav in čil kot gams v gori...

(*Malka prinese blazine in jih dene očetu pod glavo; nato steče spet v kočo. Kremenka in Francka začneta odpenjati ranjencu suknjič in srajco. Malka se vrne s posodo tople vode in obvezami. Ženski izpirata Kremencu rano.*)

MALKA (*steče k Ivanu, ga objame*): Ivan! Moj Ivan! (*Ga začne otipavati po životu in obrazu kakor bi bila iz uma.*) Ali se ti res ni nič pripetilo? Ah, moj Ivan, govori! Če ne bom umrla od groze...

IVAN (*jo poboža po glavi*): Seveda se mi ni pripetilo nič hudega. Mar misliš, da bi zdajle tukaj stal, če bi bil obstreljen kakor tvoj ubogi oče? Noričica! Ti si res žena za vojaka...

MALKA (*ga pogleda v oči*): Odpusti mi, ljubi, toda jaz te imam tako neizrekljivo rada in vrh tega bi te pogrešal tudi... tudi tvoj otrok...

IVAN (*jo nežno objame, stisne k sebi*): Kako sem pozabljiv! Seveda si bila v skrbeh... Toda pomiri se zdaj, kajti razburjenje bi ti utegnilo škodovati.

KREMENC (*šegavo*): Nu, vidva sta se pa požurila... Čestitam, Ivan! Upam, da bo fant in možak kakor ti...

FRANCKA: Ali pa dekle. Tudi mati je vredna svoje teže v zlatu...

KREMENC (*začne težko dihati*): Ivan, odpri radijo. Jaz bi rad slišal novice iz Londona ali pa Amerike...

DUHOVNIK (*poklekne k ranjencu*): Kako se je pa zgodilo, prijatelj? Toda morda bo bolje, da ne govorite. Saj lahko Ivan pove.

IVAN (*poklekne za štor ter si da z rokami opravka v duplini*): Bila sva že blizu doma, ko sva zaslišala v grapi pod seboj korake in kmalu nato rezek glas: "Stoj, če ne streljam!" Midva sva vedela, da imava opravka z nacijskim razbojnikom, zato sva hitro spustila srnjaka na tla ter se potuhnila za grmovje. Tedaj je oni začel na slepo streljati v najino smer. Prva krogla nama je zažvižgala mimo ušes, toda druga je zadela očeta v prsa. Ko sem videl, kaj se je zgodilo, me je popadla strašna jeza. Brez pomisleka sem planil po bregu v grapo. Ko me je razbojnik uzrl, se je tako prestrašil, da se ni mogel ganiti; najbrž se je tudi v hlače... Jaz sem pa na pet korakov pomeril vanj ter sprožil. Ker je na tleh še ječal, sem stopil tik k njemu ter mu pognal drugi naboj naravnost v možgane. Jutri se bom vrnil tja, da ga pokopljem...

DUHOVNIK: Strašen, toda zaslužen konec... Kdor se z mečem bori, pogine od nje-ga... Naposled je bilo to potrebno tudi zaradi vaše varnosti; da vama je ušel, bi ne bili več varni v tem zatišju. A kaj neki ga je zaneslo v te nepristopne grape?

IVAN: Kdo ve? Nemara je s kakim večjim oddelkom stikal po hribovskih vaseh in spotoma zaostal in zašel.

KREMENC (*začne težko sopsti*): Ivan, ali še ne bo nič. Rad bi še enkrat čul londonski in ameriški radijo...

MALKA (*poklekne k njemu, zaihti*): Oče, ne govori tako! Saj ne boš še umrl—ne smeš!

KREMENKA (*se obrne stran in si s hitro kretnjo obriše oči; karajoče*): Malka!

MALKA (*ihti*): Mama, ne morem pomagati, tako hudo mi je pri srcu...

KREMENC (*s težavo dvigne roko, poboža hčer, potem ženo*): Ne jokajta, dragi moji! Bodita krepki. Ne žalujta. Saj vesta, da ni boja brez žrtev in ne zmage brez borbe. (*šegavo.*) In če se stegnem za zmerom—saj ni nikjer zapisano, da bi moral tlačiti travo do sodnjega dne... Mar ni res tako, gospod župnik?

DUHOVNIK (*prikima*): Da, prijatelj, slehernemu človeku napoči njegova poslednja ura. In kadar udari, je najbolj važno vprašanje, kako je porabil svoje življenje. Vi ste ga dobro porabili. Ali morda želite— (*Obmolkne, odmaje z glavo.*) Tako vprašanje, ne res?

KREMENC: Iz vaših ust se sliši povsem naravno. Vendar, najlepša hvala. Tudi če bi bil vaš vernik, bi zdajle dejal: Vse svoje življenje sem trdo delal in skušal biti pošten človek. V tem ni bilo nič pregrešnega.

DUHOVNIK: Da bi vsi ljudje tako porabili svoje življenje, bi ne bilo treba Bogu nikomur odpuščati nobenih grehov...

KREMENC (*njegovo dihanje postaja sunkovito*): Kaj je že tako pozno? Saj je že tako tema, da komaj še razločim vaše obraze... In zvezde... Pravkar sem jih še videl... Ali se je pooblačilo? (*Skuša pobožati ženo, toda roka mu omahne.*) Ana.

KREMENKA (*se skloni nadenj, ga poljubi; mehko*): Kaj bi rad, Jakob?

KREMENC (*s težavo*): Ne žaluj... Bodi krepka... Brez žrtev ni...

KREMENKA (*spokojno*): Vem, Jakob, saj si me tako učil, odkar sva se pred mnogimi leti spoznala in vzljubila. Brez žrtev ni zmage! Nič se ne boj zame, moj ljubi, pa tudi ne za Malko in Francko in na tisoče drugih, ki jih je neurje enako udarilo. Namesto da bi žalovale, bomo skušale nadaljevati delo, ki ste ga vršili vi, naši možje in očetje. Ti pa boš v mojem srcu živel do konca mojih dni in vedno bom nate ponosna, tako ponosna.

MALKA in FRANCKA (*hkratu*): Da, oče.

KREMENC (*se nasmehlja*): Hvala vam, moje drage. Zdaj mi je odleglo, v prsih me več ne tišči in tako lahak se zdim sam sebi... Da, vztrajati morate v tej neenaki borbi, vztrajati do zmage... Predvsem skrbite, da boste ohranile pri življenju in vzgojile za bodočnost vaše otroke... To je vaša najvišja naloga... Toda meni se hoče dremati...

(*Duhovnik in Ivan se spogledata.*)

DUHOVNIK (*pridušeno*): Konec...

(*Malka pride k Ivanu, se mu nasloni na prsa in zaihti. Ivan jo rahlo boža po laseh.*)

(*Beračica potegne iz žepa rožnivenec in začne šepetaje moliti.*)

(*Kremenka se sklanja nad umirajočim, ga boža po čelu.*)

RADIJO (*naprej prasketanje in pokanje; nato se oglasi napovedovalec*): Attention, Jugoslavia... This is short-wave radio station WRUL, Boston, U. S. A., calling Jugoslavia... calling Jugoslavia... Hello, Jugoslavia... This is Sam Strong announcing a special broadcast to Slovenia, Jugoslavia... Our guest speaker today will be Dr. Ivan Yenko, an American of Slovene parentage, who will deliver an important message in your own language... Dr. Yenko...

GOVORNIK: Pozdravljeni, bratje in sestre v pogaženi, a ne premagani Jugoslaviji! Amerika in vaši bratje in sestre občudujejo vaš herojski odpor proti pobesnelemu fašizmu, ki se je zaklel, da vas uniči ter vam kličejo: Ne klonite tilnika pred našim skupnim sovragom, kajti njegovo divjanje ni znamenje moči, temveč slabosti in groze, ki ga obhaja spričo zavesti, da se z dolgimi koraki bliža čas, ko bo moral dati odgovor za vse svoje krvave zločine; ne podajte se divjakom, katerih besnenje je označil veliki demokrat in prijatelj zatiranih ljudstev Franklin Delano Roosevelt z besedami: "To so dejanja obupancev, katerih srca razjeda zavest, da ne morejo zmagati." Kajti svobodoljubni svet se ni in se ne bo nikdar zgrudil na kolena pred fašizmom! Ne verjemite fašistični propagandi, da je vsak odpor zaman. Resnica je namreč, da so fašisti sami izgubili vero v zmago, dočim so sile demokracije sleherni dan močnejše. Junaški odpor Rusije je razbičnil bajko o nepremagljivosti Hitlerjevih hord. In Amerika je vrgla vso silno težo svoje moči in vpliva na stran onih, ki se bore proti fašističnemu tiranstvu. Zato nam je zmaga zagotovljena. Nemogoče je namreč, da bi nekaj pobasnelih tiranov zavladovalo svetu, dokler se najdejo svobodoljubna ljudstva, ki so pripravljena, boriti se za svojo pravico do svobodnega obstanka in razvoja. Potrebna je le neomajana vera v zmago in železna vztrajnost. Vztrajajte za vsako ceno! Pri tem pa naj vas krepki zavest, da stoji za vami ves svobodoljubni svet in da se tudi mi, vaši bratje in sestre v Ameriki ne bomo ustrašili nobene napore in žrtve, da vam pomagamo v tem boju in po doseženi zmagi olajšamo vašo usodo. Kajti vaš boj je tudi naš boj, vaše trpljenje naše trpljenje in vaša zmaga bo zmaga vsega človeštva nad temnimi silami tiranstva! Naprej

z vero v vstajenje! Smrt fašizmu! Živela svoboda in pravičnost!

(*Godba začne na lahko igrati "Lepo našo domovino." Rdeč žar razsvetli mrak in riše na ozadje veliko črko "V."*)

KREMENC (*zamaknjeno*): Ali ste slišali? Kakor godba iz nebes... Zmaga bo naša, le vztrajati je treba—vztrajati za vsako ceno! Pa vero v vstajenje je treba skrbno negovati, ker brez nje bi bili izgubljeni. Dragi moji, ne dopustite, da bi plamen te vere kdaj tudi samo za hip ugasnil v vaših srcih, v vaših dušah. Čuvajte ga pred vetrovi dvomov in malodušnosti! Plačilo za vašo čuječnost ne bo le zmaga nad tirani, temveč tudi nova doba miru in sreče. Čuvajte mi ta plamen!

VSI (soglasno): Pazili bomo nanj kakor na punčico v očesu!

KREMENC (*se blaženo smehlja; s po-*

jemajočim glasom): Zdaj mi je lahko umreti... Srečno, dragi moji! Jaz— (*Se strese, izdihne.*)

KREMENKA (*nežno zatisne pokojnikove oči, ga poljubi na čelo*): Zbogom, moj ljubi...

(*Ostali stoje okrog povešenih glav. Malka ihti na Ivanovih prsih. Beračica vrti med prsti rožni venec in šepetaje moli.*)

DUHOVNIK (*razprostre roke; svečano*): Umrl je ČLOVEK. Toda njegova žrtev ni bila zaman. Kajti plamen vere v vstajenje, ki je gorel v njem, ni ž njim ugasnil, temveč bo plapolal, dokler bo živelo človeštvo in hrepenelo po svobodi in pravičnosti, brez katerih človek ne more biti srečen. Amen.

Z A S T O R

* * *

OPOMBA: Za vprizoritev drame "Z vero v vstajenje" je potrebno pisateljevo dovoljenje.

Kako so Rusi strli peto kolono

HITLER se ima zahvaliti za svoje lahke zmage, ki jih je dosegel pred napadom na Sovjetsko Rusijo v veliki meri organizirani vohunski in sabotažni službi, ki mu je odpirala vrata napadenih dežel in mu vseskozi utirala pot. Ta služba je znana pod imenom "nemška peta kolona" in svoje postojanke je imela v vseh deželah, ki so bile zaznamovane kot žrtve agresivnosti Hitlerjevega rajha in obstojajo tudi v južnoameriških republikah, v Srednji Ameriki in v Zedinjenih državah, kjer pa se jim stopa čedalje trše na prste in je upati, da se jih bo popolnoma strlo, preden bodo mogle postati pogubne obstoju ameriških republik.

Naciji imajo v Berlinu posebno šolo za "petokolonce," ki je v območju nemškega zunanjega ministerstva in jo vodi neki Ernest Bohle. V tej šoli dobijo nacijski tajni agentje temeljit poduk o "umetnosti" petokolonstva: kako zasejati nezadovoljstvo in zlomiti moralo v deželah, ki so na Hitlerjevi črni listi, kako organizirati sabotažo, omajati moralo v armadi in kako pridobiti za nemške načrte ničvredne, podkupljive značaje—propalice in izdajalce kot je na primer norveški Quisling ali hrvaški Pavelić. Mesece in včasih leta preden je udarila Hitlerjeva vojaška mašina na zaznamovano

deželo, so ti agenti izvršili tajno invazijo in začeli rovariti proti obstoječi vladi, ustvarjati nezadovoljstvo in organizirati domačo peto kolono. Ko so opravili svojo nalogo—in navadno so jo temeljito opravili—so nastopile Hitlerjeve mehanizirane divizije in zmagovale s tako lahkoto, da se je svet čudom čudil. Tako se je zgodilo z Avstrijo in potem s Čehoslovaško, kjer je bil glavni Hitlerjev agent prosluli Henlein, tako se je ponovilo v Norveški, v Franciji in naposled v Jugoslaviji, domovini izdajalca in razbojniškega morilca Pavelića. O, kako lahke so bile te zmage, dosežene s pomočjo izdajalskih elementov v zdaj podjarmljenih deželah. Človek si lahko predstavlja, kako si je Hitler radostno mencial roke in sanjal, kako bo v eni sapi s pomočjo svojih "petih kolon" podjarmil ne le Evropo, temveč vesoljni svet. In nemara bi se mu te sanje navsezadnje uresničile, da ni usoda posegla v njegove račune ter mu jih grdo zmešala. Najprej je prišel nepričakovani odpor Anglije in njen obračun z angleško peto kolono; potem se je zavedla nevarnosti Amerika in začela ostro motriti delovanje nacijskih tajnih agentov in Nemško-ameriškega bunda ter jim stopati na prste; zbudila se je tudi Srednja in

Južna Amerika ter začela posnemati Strica Sama; in končno je prišel Hitlerjev napad na Sovjetsko Rusijo, ki pa je prinesel Hitlerju namesto pričakovane hitre in lahke zmage dolgotrajno in silno krvavo in drago vojno, s katero je najbrže zabil prvi in največji žebelj v krsto iz Mussolinijevega fašizma prirojena ga nacizma.

Še preden je Hitler odredil zavrtni napad na Rusijo, je bil svet v glavnem mnenja, da se bo Rusija pod silo nemškega napada razsula kakor hiša iz kart, kajti takšni jalovi "strokovnjaki" kot Lindbergh so ga prepričali, da je bila ruska armada sicer ogromna toda neokretna, slabo opremljena in brez pravega vodstva, dočim so ga razni politični "izvedenci" prepričali, da mrgoli Rusija nezadovoljnežev, ki bodo pomagali napadalcu zrušiti obsovaženi Stalinov režim, čeprav za ceno podjarmljenja Rusije.

Vojna se je pričela. Svet je pesimistično zmajeval z glavo ter menil: "Nekaj kratkih tednov in Rusija bo na tleh..." Toda teh "nekaj kratkih tednov" je minulo in ruski odpor ni oslabel, temveč je postajal z vsakim dnevom močnejši in zagrizenejši. Kmalu je postalo svetu jasno, da se ni zoprstavila Hitlerjevimi hordam samo Rdeča armada, temveč vsa ogromna Rusija in da se je rusko ljudstvo brez oklevanja in pomislekov kot eno samo ogromno telo vrglo proti napadalcu, odločeno, braniti svojo domovino do skrajnosti. Najbolj se je pa svet čudil, ko ni bilo nikjer opaziti najmanjše sledi o delovanju kake pete kolone, o ruskih Quislingih, sabotaži in podobnem. Mar je bil Hitler pozabil poslati v Rusijo svoje petokolonske organizatorje? Ali jih je pa poslal in niso mogli najti med Rusi izdajalcev, pripravljenih prodati svojo domovino?

Nič takega se ni zgodilo. Hitler ni ničesar pozabil, kar je smatral za potrebno. Svoje tajne agente je poslal v Rusijo najmanj pred sedmimi ali osmimi leti. In tudi v Rusiji je našel ljudi, ki so bili pripravljeni, prodati svojo domovino, da zadoste svojim osebnim ambicijam in pohlepu. Ampak Stalinova tajna policija ni spala in Hitlerjeva "peta kolona" v Rusiji je bila popolnoma strta, preden je mogla resno škodovati.

Vsi se še spominjamo razvpitih moskovskih izdajalskih procesov in krvavih "čistk,"

ki so sledile v letih 1935 do 1938. Visoki armadni častniki, politični veljaki in svetovno znani intelektualci so tedaj priznali, da so se bili združili s Hitlerjevimi fašisti v zaroti, katere namen je bil strmoglavljenje Stalinovega režima s pomočjo nemških armad, ki bi si za plačilo obdržale Ukrajino, Kavkaz, Belo Rusijo in baltiške dežele, obenem s protektoratom nad ostankom Rusije, dočim bi Japonci dobili otok Sahalin in Vzhodno Sibirijo z Vladivostokom. Stalin je z obsojenci na kratko opravil: dal jih je postaviti ob steno in postreliti. Le nekateri so ušli tej usodi in bili poslani v koncentracijska taborišča, med njimi tudi talentirani žurnalista Radek.

Svet se je tedaj silno zgražal nad temi obsodbami in dolžil moskovsko vlado barbarstva, nehvaležnosti napram očetom revolucije in histeričnosti spričo naraščajoče opozicije proti nji. Govorilo se je, da so bile te obsodbe gotovo znamenje notranjega razkroja Sovjetske Rusije in bližajočega se razsula sovjetske oziroma Stalinove politične zgradbe. Ampak dogodki zadnjih let, posebno še zadnjih mesecev so ta naziranja popolnoma izpremenili in svet gleda zdaj na tedanje dogodke skozi drugačna očala in z drugačnimi občutki. Skušnje s "petokolonci" v Norveški, Franciji, Jugoslaviji in drugod, da, celo v ameriških republikah so mu odprle oči. Zdaj spoznava, da je ravnal Stalinov režim v interesu Rusije, ko je nastopil proti domači "peti koloni" ter jo v krvi zatrl, preden je mogla postati Rusiji usodna, kakor je postala usodna Norveški, Franciji in drugim deželam, ki se nahajajo zdaj pod nacijskim jarmom.

O moskovskih sodnih obravnavah ve povedati zanimive stvari Joseph E. Davis, tedanji ameriški poslanik v Moskvi, ki jim je prisostvoval. Davis pripoveduje, da niso tedaj ne on niti inozemski časopisni poročevalci in drugi diplomati niti slutili, za kaj je v resnici šlo. Večina je smatrala, da so bile te obravnave zgolj izraz silnega trenja med Stalinovim režimom in trockisti—krvavi obračun režima z opozicijo, zaviti v plašč legalnosti oziroma zakonite sodne procedure. Zato so videli v teh obravnavah zgolj krvavo farso. Toda Davis in druge priče moskovskih procesov gledajo zdaj na stvar povsem drugače in priznajo, da je Stalinov režim z njimi izvršil

nekaj, kar je rešilo Sovjetsko Rusijo pred razsulom, ko so jo napadle Hitlerjeve armade —zatrli v kali vsak poskus, organizirati v Rusiji učinkovito "peto kolono."

Davis nato pripoveduje, kaj so priznali obtoženci, med katerimi so bili maršal Tuhačevski, odlični žurnalist Karl Radek, N. I. Bukharin, Zinovjev in dolga vrsta visokih vladnih uradnikov. Vsi so priznali, da je bil njihov vodja pokojni Leon Trocky, ki se je zvezal z nemškim generalnim štabom in se obvezal, pomagati mu v slučaju vojne z Rusijo. Sodeč po teh izjavah, je bil Trocky pripravljen plačati vsako ceno, da bi dosegel uničenje Stalinovega režima. Ker je bilo v Rusiji še vedno mnogo ljudi, ki so verjeli v Trockega in njegovo teorijo svetovne revolucije, je seveda kmalu našel lepo število sodelavcev, ki so bili pripravljeni, iti za njim čez drn in strn. (Trocky je vedno izjavljal, da ne more Rusija obstojati kot socialistična država, dokler je obkrožena od kapitalističnih dežel, vsled česar je smatral, da je prva potreba svetovna revolucija; Stalin pa se je kot praktičen realist postavil na stališče, da je njegova glavna naloga, razviti in utrditi socializem oziroma komunizem v mejah Sovjetske Rusije. To je bil glavni vzrok, da so šla njuna pota narazen.) Obtoženci so med drugim priznali, da so se pod Trockevim vodstvom obvezali napram nemškemu generalnemu štabu, da bodo pomagali Nemčiji in Japonci pri napadu na Sovjetsko Rusijo, sodelovali pri načrtih za umor Stalina in Molotova, pomagali maršalu Tuhačevskemu, drugemu najvišjemu poveljniku Rdeče armade pri napadu na Kremlin, vodili sabotažo v sovjetskih industrijah, razstreljevali kemične tovarne in uničevali transportacijske naprave itd., prejeli povelja od nemškega generalnega štaba in pošiljali Nemcem in Japoncem vojaške informacije. Pogodba je določala popolno sodelovanje med temi petokolonci in Nemčijo. Zarotniki bi dobili v zameno za svoje usluge oblast v zelo okrnjeni, toda tehnično neodvisni Rusiji, od katere bi Nemci in Japonci odtrgali najbogatejše predele. Vrh tega so obljubili Nemcem važne koncesije pri izrabljanju naravnega bogastva (rud, lesa itd.) v tistem delu Rusije, ki bi ga prepustil Hitler njim.

Davis pripoveduje, da je bilo marsikomu

težko verjeti, da bi bile te obtežilne izpovedi obtožencev resnične. Ampak kot bivši odvetnik, ki je imel često priliko, opazovati obtožence in priče pri raznih kriminalnih obravnavah, je po natančnem opazovanju obtožencev in njihovega obnašanja prišel do zaključka, da so govorili resnico in da je sovjetsko državno pravdnništvo nedvomno dokazalo njihovo krivdo. Spričo tega, pravi Davis, si skoro ne more predstavljati, kako bi moglo katerokoli sodišče v takem slučaju napraviti kaj drugega, kakor spoznati obtožence za krive ter jih obsoditi.

Davis tudi pripoveduje, da so sodelavci svetovali Stalinu leta 1928, preden je izgnal Trockega iz Rusije, da bi ga postavil pred sodišče in obtožil veleizdaje. Toda Stalin je odgovoril: "Tega ne smemo storiti. Ko so voditelji francoske revolucije začeli moriti drug drugega, se je pričel začetek konca. Sovjetska revolucija ne sme "požreti svojih lastnih otrok." Tega ne bomo storili." Ampak ko je bilo leta 1935 po umoru Kirova odkrito zarotniško omrežje, ki je stremelo za uničenjem odporne sile Sovjetske Rusije, je Stalin popolnoma spremenil svoje smernice ter se odločil, v krvi zadušiti vsak poskus organiziranja "pete kolone" v Rusiji. Kar se je odločil, je izvršil. Maršal Vorošilov je pozneje dejal: "Lahko je vlomilcu vdreti v hišo, če ima notri pomočnika. Mi smo take pomočnike iztrebili."

Ko je bilo obenem s Tuhačevskim ustreljenih mnogo drugih visokih častnikov sovjetske armade, se je govorilo in pisalo, da je ta čistka resno oslabilo Rdečo armado. Davis smatra, da je baš nasprotno resnica. Čistka je poslala v krtovo deželo nekaj višjih poveljnikov, obenem pa je prinesla povišanje mlajšim nižjim poveljnikom, ki morda niso bili tako izkušeni, zato pa so bili toliko bolj podjetni in lojalni.

Dalje so te čistke navdale sovjetskega vojaka, pravi Davis, z večjim občutkom varnosti in ga prepričale, da je bila zdaj njegova usoda v rokah poštenejših častnikov, katerim je lažje zaupal kot "trockističnim izdajalcem, katere je doletela usoda, kakršno so pošteno zaslužili." V zvezi z moralno ruske armade je treba poudariti, da je povprečni sovjetski vojak mlajši kot trideset let. To pomeni, da je bil povprečni današnji vojak šest let star, ko so se komunisti l. 1917 polastili ruske vlade in

da so ga vsa njegova mlada leta učili slepe, brezpogojne lojalnosti do sovjetskega režima. Posledica te vzgoje je, da se mu niti ne sanja, da bi kritično presojal odredbe in delovanje svoje vlade. Kadar ta vlada proglasi nekoga za izdajalca, tedaj je dotičnik v njegovih očeh izdajalec, a za podrobnosti se nihče ne zanima.

Davis zaključuje: "Obsežni vojaški in industrijski program, ki se je začel izvajati, čim se je razkadil dim čistk, dokaj zgovorno pojasnuje današnji odpor Rusije in njeno zmožnost, vzdržati sunke nemške vojaške znanosti in oklopnih divizij. Ampak ta obrambni pro-

gram bi bil zlahka preprečen, če bi ne bil Stalin s svojimi sodelavci uničil izdajalskih elementov v deželi tri leta pred Hitlerjevo invazijo. Kadar zdaj zapove kak ruski general, da se mora kak most pognati v zrak ali požgati vse za seboj, tedaj se njegovo povelje izvrši. Kajti tam ni nobenih sabotažnikov, tajnih agentov ali petokoloncev, ki bi sodelovali z napadalcem, ker so bili Rusi dovolj dalekovidni, da so jih iztrebili, preden je bilo prepozno. To je dejstvo, katero bi morala druga svobodoljubna ljudstva pazno pretehtati."

—X. Y.

Sestrična Ančka

M. M.

PRIPIRHOVIH so pričakovali Ančko, dvajsetletno hčer brata Pirhove žene Agate, ki je izgubil življenje v rudniški eksploziji, pred tedni pa je dekle postalo popolna sirota, ker ji je po dolgem hiranju umrla tudi mati. Pirhovima se je osirotelo dekle smililo in tako sta Ančko povabila, naj se preseli k njim v Cleveland. In zdaj je žena zabičevala svojima nekoliko gizdavima in ošabnima hčerama, Nelly in Fanny: "Le glejta, da jo bosta lepo sprejeli, da ne bo revica čutila, da ni več doma. Pazita na svoja jezička. Zlasti ti, Fanny, glej, da se pred njo ne iznebiš kake zbadljive besede. Potrudita se, da se bo dekle počutilo čisto domače pri nas."

Dekleti sta se spogledali in zahehetali. "Ali ne misliš, mama, da si nama to že zadosti krat povedala?" je menila starejša Fanny. "Že dva tedna nama trobiš to storijo v ušesa! Seveda jo bodeva prijazno sprejeli. Misliš, da nimave srca za ubogo sestrično iz pennsylvanjskih hribov? Pa še kako. Nič se ne boj, mama, midve bodeva storili vse, da čim prej pozabi tiste dolgočasne hribe in se udomači pri nas. Kajneda, Nelly?"

Nelly je živahno prikimala. "In podučili jo bova, kako se je treba v mestu obnašati, da se bo čim prej znašla v novem življenju . . ." je obljubila in pomilovalo pristavila: "Saj se revica ne zna niti obračati med mestnimi ljudmi, ko je morala vse življenje preživeti med neotesanimi hribovci in premogarji . . ."

Mati se je s tem zadovoljila in se vrnila v kuhinjo. Dekleti sta se pa začeli pomenkovati, kako bosta sprejeli sestrično in kako jo bosta "vzeli v roke," da jo "opilita," da bi jima ne bila v sramoto v družbi njunih prijateljev in prijateljic.

"Bogve, ali je zelo nerodna?" je skrbelo Nelly.

"Sodeč po sliki, ki jo je poslala teta pred tremi leti, je pravcata hribovska bunka," je sodila Fanny; "debela in nerodna da le kaj."

"Kaj praviš, ali zna plesati?" se je nato domislila Nelly ter si pred ogledalom gladila svoje plave kodre ter se gizdavo obračala pred njim, kakor bi se ne mogla nagledati same sebe.

"Ne verjamem," se je zmrnila temnolasa, črnikasta Fanny, "vsaj ne tako kot se pleše v mestih. Morda zna poskočiti kot konj, več ji ne prisodim . . . Kje pa naj bi se naučila? V tistih hribih? Beži, najbrž so še obleči ne zna kot se spodobi . . ."

Nelly, zalša in ljubkejša izmed sester, je napravila zaskrbljeno važen obraz. "Potem nama bo pa z njo naložena velika odgovornost," je vzdihnila. "Nemara ji bodeva morali še fanta izbirati . . ."

Nakar se je Fanny veselo zasmejala: "Če je tako, ji ga pa bova izbrali . . . Tisti nerodnež John, ki sili za menoj (in kdo bi maral za tako nerodo kot je on, ki ne zna plesati in ne pije in ne kadi?) bi bil kot nalašč za njo . . . Čakaj,

prihodnji teden, ko boš ti praznovala rojstni dan, bodeva še njega povabili . . .”

V tem se je pred hišo ustavil avtomobil in oče Pirh se je kmalu nato prismejval skozi vrata, noseč dva ročna kovčega, za njim pa je pridrobilo ljubko dekletko majhnega okroglega obraza, z dražestnimi jamicami v licih in bradici, kostanjevih las in živahnih rjavih očih, oblečena v preprosti, a lepo prilagajoči se modri potni obleki. Oče je naznanil: “Dekletki, to je vajina sestrična Ančka.”

Ančka pa je že bilo pri njima. “Hello, sestrični!” ju je prisrčno pozdravila ter objela Nelly. “Hello, Nelica! Kako si lepa!” Potem pa je objela Fanny. “In ti tudi, Fanika.”

Dekletki sta bili tako presenečeni, da nista vedeli kaj reči. Nelly je očitajoče pogledala sestro, češ, ali vidi, kakšna “nerodna bunka” ju pozdravlja. Fanny se je rešila iz zadrege z opazko: “Draga Ann, ti naju pa res dobro poznaš, čeprav se nismo še nikdar videle . . .”

“Pa ni tako čudno,” se je zvonko zasmejala iz kuhinje. “Ljuba teta!” jo je objela, “tako sem vesela, da sem pri vas . . .”

Okrogli obraz Pirhove matere je zasijal od zadovoljstva in njene močne roke so krepko objele nečakinjo. “Presneto, pa si res zal deklič!” jo je občudovala. “Do pičice kot tvoja pokojna mati, ko je bila v tvojih letih. Ampak zdaj, dekletki, jo pa peljita v njeno sobo, da se preobleče, jaz bom pa medtem pripravila večerjo.”

Dekletki, obe precej poparjeni, sta se brž polastili sestrične ter jo odvedli v prvo nadstropje. V Ančkini novi sobi so se vse tri vsedle na posteljo in začelo se je čebljanje, pri Ančki veselo in pristno, pri onima dvema pa nekoliko prisiljeno.

“Veš, Ann,” je začela Fanny prav pokroviteljsko, “mi dve sva te prav veseli in lahko se zaneseš na naju v vsakem slučaju.”

“Da, dragica,” je vmes začebljala nepremišljenejša Nelly, “tudi v družbo te bodeva vpeljali ter te naučili, kako se je treba vesti med mestnimi ljudmi . . .”

Fanny je sestro rahlo udarila po ustih. “Ah, ta neumnica!” jo je opravičevala pred Ančko; “ona je kot otrok in misli, da vse ve in zna, drugi pa nič . . .”

“I, v tistih pennsylvanskih hribih se res ni mogla kdove kaj naučiti!” se je užaljeno branila Nelly ter napravila ljubko šobo.

Fanny se je prisiljeno zasmejala. “Vidiš, Ančka, kakor otrok je ta naša Nelly: samo malo jo pokaraš in že se kuja . . . Toda pustimo to! Kako si pa z obleko založena? Veš, prihodnji teden praznuje Nelly svoj dva in dvajseti rojstni dan in mi ji bomo priredili domačo zabavo, na katero bo prišlo mnogo najinih prijateljev in prijateljic. Znaš plesati, Ann?”

Ančka, kateri se je že začelo svitati, kakšno sliko sta imeli sestrični o nji, je oklevajoč odgovorila: “Ne mnogo . . . zgolj nekaj starih, obnošenih stvari . . . In plesanje me tudi posebno ne veseli, saj vesta, da v pennsylvanskih hribih toliko ne plešejo kot tu v mestu . . .”

“Nič zato, dragica,” jo je sladko tolažila Fanny, češ, v mestu se bo vsega tega hitro privadila in oni dve ji bosta pri tem na uslugo. “Kar se pa obleke tiče, bo pa najbolje, da gremo v ponedeljek skupaj downtown, da ti bodeva mi dve pomagali pri izbiranju . . .”

Ančka jo je hvaležno pogledala in poljubila na lice. “Vi dve sta pa res dobri z menoj! Kako vama bom poplačala vajino ljubeznivost?”

“Ah, to ni nič . . .” sta se skromno branili sestri, “za sestrično se vse stori . . .” Nelly pa je hotela še vedeti: “Kaj pa—fanta imaš? . . .”

“Fanta?” Ančka se je prisrčno zasmejala. “Za to nisem imela mnogo časa, pa tudi mlada sem še . . .”

Sestri sta se pomilovalno spogledali. “Hm, prava hribovska nedolžnost . . .” sta si čitali v očeh. Fanny je pa dejala: “Nu, nič zato, tu jih je dovolj in si ga boš lahko našla . . .” nakar je tudi Nelly odprla usta in dodala: “In mi dve ti ga bodeva drage volje pomagali izbrati . . .”

Ko sta bili že v postelji, je pa Fanny zapupala sestri: “Da ji ne boš svetovala kake lepe obleke, dragica! Ona je tako nedolžna, da nima čisto zaupa, midve pa to lahko izrabiva ter ji svetujemo kaj takega, kar se ji ne bo posebno podalo . . . Saj razumeš? . . .”

“Do pičice . . .” se je zahehetala navihana Nelly in zarota je bila sklenjena.

Isti čas pa se je v sosednji sobi Ančka veselo smehljala ter si mislila: “Seveda, za nerodno kmečko teslo me imata, ki se ne zna vesti med ljudmi in ne plesati niti se obleči . . . Ko bi vedeli, da sem bila več kot dve leti v službi pri gosposkih ljudeh, bi bili pač presenečeni . . . Ali zaenkrat naj imata svoje veselje z

menoj, prihodnjo soboto bo pa vrsta na meni, da se z njima pozabavam . . .”

*

V ponedeljek so šle mladenke v mesto, da kupijo obleko za Ančko. Toda Ančkini spremljevalki sta se izkazali tako slabi svetovalki, da je dekleta po dolgem izbiranju sklenilo, da zaenkrat rajši ne kupi nič kot da bi se naravnost zamerila sestričnima. “Nobena obleka mi prav ne ugaja,” se je izgovarjala, “če mi je pa že katera všeč, je pa predraga za me. Bom rajši počakala. Dotlej pa bom že kako potrpeła s starimi oblekami.”

Sestrični sta se kislo nasmehnila: “Saj res, ti že veš, kaj hočeš . . .”

Napočil je nestrpno pričakovani večer. Pri Pirhovich, kjer je ves dan vladal silen direndaj pripravljanja za večerno zabavo, so se začeli zbirati fantje in dekleta. Fanny, v novi plesni obleki in pobarvanega obraza da je kar žarel, se je sukala med njimi kot kaka kraljica. Nelly so pa skrili, kati o stvari ni smela nič vedeti, saj je bilo vse vendar “na skrivaj” prirejeno; zato sto jo dve prijateljici že popoldne odvedli v mesto v kino. Zdaj so jih pa čakali in nekaj fantov je šlo na ulico, da bi jih ob času opazili.

Ob pol devetih so bila dekleta naposled doma. V hiši je gorela luč samo v kuhinji. Nelly je nedolžno povabila prijateljici: “Stopita noter, na skodelico kave, saj je tako mama sama doma . . .” Toda komaj je odprla vežna vrata ter stopila z eno nogo v hišo, ko ji je nenadoma zaorilo v ušesa: “Surprise!” luči so zagorele in trije muzikanti so zaigrali poskočno melodijo. Nelly toliko da ni padla vznak od presenečenja, tako izvrstno je glumila.

Ko se je polegel prvi naval navdušenja in nazdravljanja, je Nelly stekla v svojo sobo, da se preobleče. Pol ure pozneje se je vrnila, v novi plesni obleki iz rožne tančice, s koraldi okrog vratu in z rdečo rožo v plavih laseh, ponosna kot kraljična iz pravljice. Fantje in dekleta so jo obsuli z laskavimi pokloni, eni iskreno, druge s tiho zavistjo pod ljubeznivo nasmehljanimi obrazi. Slavljenska je imela za slehernega sladke nasmehljaj, zlasti za fante, ki so brenčali okrog nje kot muhe okrog mleka z mušnico.

Družba je že sedela za mizo ter se krepčala, ko se je šele Nelly domislila: “Kje je pa Ann?”

“Oh, čisto sem pozabila,” se je v kuhinji oglasila mati, “pa še naročila mi je, naj zaradi nje ne bodemo v skrbeh; ampak glava jo je bolela, pa je šla leči, češ da bo že prišla med vas, čim njen glavobol poneha.”

“Hm, morda je pa zaspala,” se je zmrdnila Fanny. “V pennsylvanskih hribih nemara ne dajo dosti na taka le slavnosti . . .”

“O pač, draga sestrična,” se je tedaj oglašil zvonek dekliški glas vrh stopnic, ki so vodile iz prvega nadstopja naravnost v veliko družinsko sobo v pritličju, “čeprav niso tako sijajne kot pri vas . . .”

Vsa družba se je presenečeno ozrla proti stopnicam. Dekle, ki je tam stalo in se jim neprisiljeno ljubeznivo smehljalo, je bilo tako ljubko, da je fantom ob pogledu na njo zastajal dih. Ančka po obleki sicer ni bila nič podobna svojima sestričnima—njena svetlomodra obleka s kratkim krilom in belimi čipkami okrog vratu in zapestij je sicer odkrivala lepoto njenih nog in poudarjala vitkost njenega života in dražest njenih grudi, ni pa bila ne najnovejša kroja niti draga—zato pa je ves njen pojav odseval poleg telesne ljubkosti tudi notranjo milino, ki je bila v resnici nalezljiva, vsaj za fante.

“Kdo je pa ta krasotica?” je šel šepet med fanti, ko je Ančka prožnih nog, kakor bi plavala po zraku, prihajala med nje.

Fanny, presenečena na smrt, se je kislo nasmehljala: “Prijatelji in prijateljice, to je najina sestrična Ann, ki je prišla k nam iz Pennsylvanije . . .”

Dzrnejši fantje so bili medtem že izza mize in okrog Ančke, ki je v hipu postala središče obče pozornosti, občudovanja in tudi zavisti. Slednja je zlasti razjedala njeni sestričnici, ki sta komaj čakali, da je bilo konec predstavljanja, nakar sta si v zdaj zapuščeni obednici tiho očitali:

“Imenitno si jo ocenila, Fanny! Le dobro si jo oglej, to ‘nerodno bunko,’ kakor si si jo predstavljala . . .”

“Le nič se ne pritožuj, Nelly, tudi ti si se ugriznila v jezik, ko si menila, da ji boš izbirala fanta . . . Zdaj bi bilo pa dobro, da bi ona tebi enega pripeljala, ko vsi tišče v njo kot veše v luč . . .”

“Ti jo pa poduči v plesni umetnosti, če se ne bojiš, da bi te morala ona učiti . . .”

“Ti, Nelly, pa pogledj, kako se neprisiljeno

vede napram svoji okolici, kakor najbolj ugla-jena dama, in morda se boš kaj dobrega naučila od nje . . .”

Ančka je res plesala lahkotno kot metuljček in fantje so se kar pulili za njo; in njeno vedenje je bilo tako uglajeno in neprisiljeno ljubeznivo, da se je tudi mnogim dekletom takoj izredno priljubila. Sama pa je čutila, da ni bila še nikdar tako zavestno ljubka in ugajajoča kakor tisti večer, in vse to samo zato, da zlije curek mrzle vode domišljavima sestričnima za vrat.

Ko je bil srd njenih sestričen na višku, se je Ančki zazdelo, da je bilo dovolj kazni za njiju, zato je začela gledati, kam bi se umaknila. Pri tem so ji obstale oči na visokem, svetlopoltnem mladeniču, ki je samecat sedel pri mizi in molče, skoroda otožno motril veselo družbo, zlasti pa njo. Čim pa je videl, da ga ona gleda, je hitro v zadregi povetil trepalnice ter močno zardel. To je vzbudilo v Anici veliko zanimanje zanj. Ljubeznivo, toda odločno se je otresla svojih novih oboževalcev ter se približala sestričnima.

“Fanny, Nelly, ali mi nista pozabili nekoga predstaviti?” je z očmi pokazala na molččega fanta.

Sestrični sta se začudil in okrog Fanny-nih ustnic je zaplesal zadovoljen nasmešek. “Njega? Kaj pa na njem vidiš privlačnega?”

Ančka se je poredno zasmejala. “Ne vem. Toda zanima me . . .”

Fanny jo je odvedla k njemu. “John Hren, študent medicine—naša sestrična Ann,” ju je predstavila, potem pa, vesela, da se je sestrična naveličala družbe, pohitela za sestro v večjo sobo, kjer se je plesalo.

Ančka je prisedla k molččemu gostu. “Ali se ne zabavate?”

“Že, le na svoj lastni način . . .” je on odgovoril, ne da bi se ji upal pogledati v oči.

“Ali vas ples ne mika?” je poizvedovala ona, ki je že presodila, da fant ni bil noben Don Juan, temveč rajši plašen v ženski družbi, kar je delalo vtis neokretnosti, dasi v resnici ni bil neroden.

“Če ni prehuda gneča . . .”

“O . . .” Ančka se je razumevajoče nasmehljala. “Saj res ni prijetno plesati v taki gneči . . .”

“Posebno, če se plesalci tako pulijo za plesalko kot so se za vas . . .” je ušlo fantu.

Ančka se je pristrčno zasmejala, da se je slišalo kot zvončkljanje srebrnih zvoncev. “Dobre oči imate, gospod Hren . . .”

Fant je zardel do ušes. “Slepec bi moral biti, da bi tega ne videl,” je zamrmral in medtem, ko je Ančka odpravila gručo plesalcev, ki so jo skušali zvabiti nazaj na ples, vstal ter nameril korak proti kuhinji in skozi kuhinjo na vrt, kjer se je globoko oddahnil pod zvezdnim junijskim nebom. Fant pa ni še dolgo užival svojo samoto, ko se je oglasil za njim ljubezniv dekleški glas: “Gospod Hren, zakaj pa ste mi zbežali?”

Mladi mož se je sunkoma obrnil. “Nisem zbežal pred vami, ljubezniva gospodična, samo vroče mi je bilo notri in hrupa mi je bilo dovolj,” je mehko odgovoril. “Zakaj naj bi tudi bežal pred vami, ko ste vendar tako lepi in ljubeznivi, da bi vas človek gledal in poslušal noč in dan? . . .”

“Laskati pa res znate!” mu je Ančka zažugala s kazalcem, na tihem vesela njegove pohvale. “Ampak jaz nisem prišla ven, da bi tu le stala, kajti utrudila sem se. Dajva, sediva tja v vrtno lopo, nocoj je tako lep večer.”

Mladi medicinec se ji je voljno pridružil. “Toda svarim vas, da sem silno dolgočasen človek . . .”

“Tega vam pa ne verjamem!” se je odrezalo dekle. “Meni se že zdaj zdi, da je prijetno biti v vaši družbi . . .”

Njen spremljevalec na to ni nič rekel, toda v duši mu je vstala tiha želja: “Da bi te le ne razočaral, ljubezniva tujka, ki se tako razlikuješ od večine svojih sovrstnic . . .”

Ko sta v lopi sedla, je Ančka nadaljevala: “Ne, meni se že ne vidite dolgočasni, temveč celo prav zanimivi. Nič niste podobni drugim: ne pijete, ne plešate in ne rajate, ne vriskate in ne žlobudrate kot oni—skratka, ste jim prav malo podobni . . .”

On se je na njene besede trpko nasmehnil. “Torej vas zanimam kot nekaj čudak? . . .”

Ona je živahno odkimala. “Ne razumete me. Kar hočem reči, je to, da ste drugačni od njih in da mi je zato prijetno v vaši družbi, ker mislim, da bi se z vami lahko pomenila več kot o praznih vsakdanjostih in konvencionalnostih, ki jih moram premlevati z drugimi . . .”

Zdaj jo je on prijel za roke ter jih toplo stisnil. “Oprostite, gospodična! In hvala vam za vaše lepe besede!” se ji je toplo zahvalil.

“Ne bom jih zlepa pozabil . . . Ampak zdaj pa pustiva mene na strani in vi mi rajši kaj povejte o sebi. Prav rad vas bom poslušal . . .”

Ko sta se razšla, je bilo že pozno po noči in hiša se je bila že izpravnila. Poslovala sta se kot najboljša prijatelja in z obojestransko obljubo, da se bosta kmalu zopet videla.

V hiši je bila že tema, ko se je Ančka vrnila. Sestrični sta se že preoblekli v nočne halje ter se pripravljali, da ležeta. Ko sta uzrli Ančko, ki je po prstih prišla k njima, sta presenečeno vzkliknili: “Ančka! Kje pa si se vendar držala? Toliko da nismo hišo obrnili narobe, ko smo te iskali, pa te nismo mogli najti . . .”

Na obrazih jima je bilo videti, da sta že preboleli iz zavisti porojeno jezico in da sta bili v srcu celo hvaležni sestrični, da se je tako lepo umaknila ter jima prepustila “bojno polje.”

“V vrtni lopi sem se hladila,” se jima je smehljala Anica.

“V lopi?” sta se začudili sestri soglasno. “Hladila si se—od enajstih zvečer pa do treh jutraj? . . . Sama?”

Ančka je zardela. “Kaj bi tajila? Ne, nisem bila sama. John je bil z menoj . . .”

“John Hren?” Fanny se je pomilovalno nasmehljala. “Kaj pa si na ti nerodi opazila privlačnega? Saj je pust in dolgočasen kot žaganje . . .”

“Morda, za nekatere . . .” V Ančkinih očeh je zažarelo nekaj, kar bi se prav lahko primerjalo ljubezni. “Lupina školjke tudi ne blesti, zato pa je toliko lepši biser, ki se skriva v njenem osrčju . . .”

Sestrični sta jo debelo gledali. Potem je pa Nelica veselo zavriskala ter se vrgla presenečeni Ančki okrog vratu. “Norček, saj si zaljubljen! Na, ta je pa lepa! Jaz sem pa upala, da ti bom morala pomagati izbirati fanta . . . Veš, zdaj te imam pa zares tako rada, da boš morala nocoj pri nama spati . . . Ti presneta navihanka!”

Fanny pa jo je na rahlo potegnila za uho. “Da, pri nama boš spala—za kazen, ker si naju tako neusmiljeno potegnila za nos . . .”

“Če ne bo postelja preozka,” je ugovarjala srečna Ančka.

“Nič zato,” sta se oglasili Fanny in Nelica hkratu, “saj žrtev boš ti, ker te bodeva stiskali med seboj . . .”

V sosednji sobi pa se je veselila mati: “Slišiš, oče, kakšna ljubezen se plete med dekleti? Kakor tri grlice čebļajo in se hihitajo . . . Jaz sem se pa že bala, da bo tlela jeza, ker se je Ančka tako postavila nocoj . . .”

Nakar je mož zadovoljno zabrundal: “Bistro dekle, to pa to . . .”

Angleški rokav, ki dela nacijem še vedno velike preglavice, je 250 milj dolg, širok pa na nekaterih mestih komaj dvajset, na drugih pa do sto milj. Angleži imenujejo to vodovje, ki loči Anglijo od Francije “The English Channel,” Francozi so mu pa dali ime “La Manche”; mi smo prevzeli ime od Francozov, kajti la manche pomeni rokav. Globočina te morske poti nikakor ni enakomerna; največja znaša petsto čevljev, najmanjša pa ne več kot šest. Nekdaj je bila sedanja Anglija spojena z evropskim kopnim, a to je bilo, še preden so ljudje prebivali na zemlji. V rokavu je nekoliko otokov, ki jih Angleži imenujejo kanalske, Francozi pa normanske otoke, med katerimi so važnejši Jersey, Guernsey, Alderney in Sark. Vsi otoki skupaj merijo 75 četvornih milj in imajo okrog 93.000 prebivalcev. Od leta 1867 so se Angleži in Francozi mnogo bavili z vprašanjem podmorske železnice med obema deželama. Tehnično bi bila stvar gotovo izvedljiva, na poti je bilo le vprašanje stroškov in pomisleki za slučaj vojne. Če bi se bila ta železnica zgradila, bi jo bili sedaj Angleži po padcu Francije morali razdejati.

Sovražniki-tovariši. Nekje imajo tabor za vojne ujetnike, v katerem žive angleški in nemški letalci v miru. Kot je znano, je Irska v sedanji vojni nevtralna. V angleški armadi je sicer mnogo irskih prostovoljcev, ampak njihova dežela je nevtralna. Zgodilo pa se je, da so bili včasih nemški, včasih angleški letalci prisiljeni, da so se spustili na Irskem na tla. Irci so torej ustanovili v Curraghju tabor za vojne ujetnike. Angleži in Nemci so sicer v ločenih poslopih, toda v taborišču se često shajajo. Nedavno so oboji prosili, naj zapovedništvo tabora priredi nogometno tekmo. Ampak to je bilo odklonjeno, ker so se Irci bali, da bi taka tekma utegnila resno ogroziti njihovo nevtralnost.

Njen obraz

IVAN JONTEZ

V nemirnih nočeh, ko zaspati ne morem
in postelj mučilnica strašna se zdi,
iz teme me gleda obrazek utrujen
in dvoje zasanjanih zvezdnih oči.

To Tilke obraz je kostanjevolase,
kateri nekoč sem na nemo vprašanje
zatr dil: "Da, Tilka, prebolel sem rane,
ki so jih pustile razblinjene sanje.

Težko se je bilo tem sanjam odreči,
v katerih si v zlatih gradovih cvetela,
a tvoje oklevanje, dvomi odkrili
so mi, da ti nisi v me verovala.

Poparila slana je nagelj ljubezni . . .
In zdaj se poslavljava stara le znanca.—
A parnik te kliče! Pa zdrava ostani!
V spominu ostaneš kot mila mi znanka . . ."

Bedak sem pozabil, da laž ne zaceli
ran starih, ki duši ne dajo počitka;
da v njeni ni moči, z zelenjem pokriti
puščave v kateri srce ti usiha.

Mar bi ji povedal, da me je bolelo,
ker ni brez pomisleka meni sledila,
ko sem ji ljubezen ponudil prevzetno,
kot bi ji najdražja poklanjal darila.

Mar bil bi odkril ji, da ni mi vse eno,
če skupaj sva ali pa daleč narazen;
mar bil bi priznal ji preprosto resnico,
da v srcu nekdanji še peče me plamen.

Tako pa še ona se je potajila,
smehljaje poslednjič mi segla v roko. —
Zdaj, ko je prepozno, pa njena podoba
vznemirja in muči me noč za nočjo.

Amerikanec piše o Slovencih

Sledeči članek je napisal Walter Locke v zvezi z izdajo Adamičeve knjige *Two-Way Passage* ter ga objavil v listu *Atlanta Journal*.—X. Y.

V JUGOVZHODNI EVROPI živi—če jih je še kaj ostalo—majhna veja slovanskega plemena—Slovenci. Slovenci so bili dolgo podložniki Habsburžanov, po prvi svetovni vojni so pa postali del novorojene Jugoslavije. Zdaj jih ima Hitler; ali morda Mussolini? Njihova današnja usoda se more zgolj ugibati.

Teh ljudi je bilo samo dober milijon, vendar so uživali v svetu priznanje. Njihovi pisatelji so bili poznani daleč naokrog. Bili so miroljubni in podjetni ljudje. Da so imeli le malo sreče, bi bili prospevali.

Ta majhni narod je dal leta 1913 Ameriki nekega dečka po imenu Louis Adamič. Fant je postal naturaliziran ameriški državljan in služil v naši armadi v zadnji vojni. Pozneje je postal pisatelj in leta 1934 smo malone vsi čitali njegovo knjigo "Native's Return," zgodbo njegovega obiska stare domovine, katero je bil zapustil trideset let poprej.

Sam priseljenec, je Adamič opazil probleme priseljencev. Videl je težave, ki jih je imel priseljenec z Ameriko in Amerika z njim.

* *

V Ameriki, kjer smo vsi priseljenci ali potomci priseljencev, smo imeli zelo preprosto idejo o priseljencih. Mislili smo si, da so vsi prišli sem zgolj zato, da bi uživali naše prilžnosti in našo svobodo. Vse, kar je bilo potrebno, je bilo, da bi nemudoma postali Amerikanci kakor smo mi.

A kdo naj bi se videl priseljencu "Amerikanec"?

* *

Pred 321 leti je prispelo nekaj Angležev v Plymouth, Massachusetts. Edini Amerikanec, ki jim je izrekel dobrodošlico je bil neki mož po imenu Samoset. Samoset, Amerikanec iz rodu Wampanoag je nekega dne v marcu prišel v njihovo naselje ter jih pozdravil z besedami: "Dobrodošli, Angleži!" To je bil začetek ameriške gostoljubnosti napram priseljencem.

Pozneje je prišel s Samosetom Squanto, drugi Amerikanec, ki je naučil priseljence umetnosti, ki so rešile njihovo življenje in jim

zagotovile uspešen obstanek. Pokazal jim je, kako se lovijo ribe. Naučil jih je, kako se prideluje koruza, kar je bilo še važnejše.

* *

Te Angleže, ki so se pripeljali v Plymouth na ladji *Mayflower*, imenujemo svoje prednike in ljudje se radi pohvalijo, da so potomci teh priseljencev.

Slava Plymoutha pripada Samosetu in Squantu, čijih gostoljubnost je rešila življenje priseljencev. Brez njiju bi ne ostalo za plymouthskimi Angleži več kot za Northmeni, ki so prišli sem 600 let pred njimi in za katerimi ni ostala nobena sled.

Samoset in Squanto nista skušala "amerikanizirati" priseljencev. Pilgrimski očetje so postali dobri Amerikanci, toda so ostali Angleži kakor prej. Obdržali so svoj jezik. Obdržali so svojo staro vero. Noben indijanski ku-kluksar ni nataknil svoje nočne halje, da bi strašil priseljene Angleže ter jih prisilil, da bi se odpovedali veri, zaradi katere so pribežali v Ameriko. Ti prvi priseljenci so obdržali svoje korenine v deželi, iz katere so prišli. In tu niso našli nobenega imigrantskega problema, kajti Samoset in Squanto, edina nepriseljena Amerikanca nista nobenega ustvarila.

* *

Holandski priseljenci so prišli še prej v New York, Švedi pa nekoliko pozneje v New Jersey. Neka druga skupina Angležev je bila prva izmed vseh v Virginiji in kmalu se je naselila še druga v Marylandu. Francozi so se naselili v Louisiani, a Španci so se zasedrali v Floridi.

Vsi ti ljudje so ostali, kar so bili. Holandci so ostali Holandci, Švedi so ostali Švedi in tako dalje, vsi pa so medtem postali izvrstni Amerikanci.

Nazadnje so se vsi združili v eni Uniji. Vsi so sprejeli drug drugega kot Amerikanca, ne da bi si belili lase z vprašanjem, kje ima kdo svoje korenine. Šele ko so prišli poznejši priseljenci, Irci, Nemci, Italijani, Židi in Slovani se je pojavilo vprašanje "amerikanizacije."

Pra-pravniki Holandcev, ki so ostali Holandci in Angležev, ki so ostali Angleži in

Švedov, ki so ostali Švedi so se naposled domislili, da bi morali ti poznejši priseljenci storiti, kar njim samim ni nikdar prišlo na misel, da bi storili. Ti novi priseljenci bi morali presekatii svoje korenine ter se nemudoma preleviti v "Amerikance," karkoli naj bi že to pomenilo. Odpovedati bi se morali svojemu materskemu jeziku in pozabiti na domovino svojih očetov— nekaj, česar ni bil še nikdar storil nobeden priseljenec, naj je že prišel sem v letu 1620 ali kdarkoli. Ampak ti priseljenci bi se morali iznova roditi.

* *

Kadar se zahteva od ljudi nekaj neizvedljivega, tedaj postanejo zmedeni in nesrečni in pojavijo se razni "kompleksi."

Zadružništvo na Kitajskem

DOGODKI V EVROPI in na bližnjem vzhodu se razvijajo s tako naglico, se vrše v tako velikem obsegu in prinašajo toliko presenečenj, da se ni posebno čuditi, če ljudje skoraj večinoma pozabljajo, da se še vedno na daljnem vzhodu nadaljuje vojna med Japonsko in Kitajsko, ki se je pričela leta 1937, ko je Evropa na videz še uživala mir. Zadnje japonske agresije v Indokini, kjer se je pokazala vsa tragična slabost Petain-Darlanove vlade, so alarmirale Nizozemsko in njene vzhodne posesti, Anglijo in Ameriko, Avstralijo in Novo Zelandijo, spravile Taj (nekdanji Siam) v največjo zadrego, zanimanja za Kitajsko pa niso povečale, ker je nevarnost zagrozila drugim točkam, Singaporu, Hong Kongu, holandski vzhodni Indiji, Filipinskim otokom, posredno torej tudi Angliji in Zedinjenim državam, Holandiji in seveda Avstraliji in Novi Zelandiji. Kajpada bi se bil, če bi Japonska, kakor hočejo njeni militaristi, nadaljevala svojo "razširjevalno" politiko na jugu tudi za Kitajsko izpremenil položaj in njene težave bi se povečale, toda vpričo prej omenjene nove nevarnosti se je temu dejstvu posvečalo malo pažnje.

Vendar pa zaslužijo dogodki na Kitajskem največje zanimanje, kajti vojna na Daljnem vzhodu je postala le ena raznih front splošne

Louis Adamič je našel v Ameriki deželo svojih sanj. Izhajajoč iz majhnega ljudstva in niti ne samostojnega naroda, je ušel pritisku in skušnjavam, katerim so bili podvrženi priseljenci velikih in mogočnih narodnosti. On je lahko postal "Amerikanec z vezajem," ne da bi se kdo za to brigal. S to prednostjo, je naložil na svoja pleča skupno breme vseh priseljencev.

Amerikanci so po rojstvu dediči velike, krasne zapuščine. Toda oni jo jemljejo kot nekaj samo po sebi umevnega, kakor je često slučaj z dediči bogatih zapuščin, zato so v nevarnosti, da jo izgube vsled svoje lastne nebriznosti. Ampak Louis Adamič, priseljen Amerikanec in rojen Slovenec ve, kaj pomeni, če nisi Amerikanec in zato ve, koliko je vredno, biti Amerikanec.

svetovne vojne. Japonska je del osišča, prav tako agresivna, prav tako fašistična kakor Nemčija in Italija; svetovni demokraciji je enako nevarna kakor ves fašizem in njena zmaga bi pomenila za naš svet enako katastrofo kakor zmaga nacijske Nemčije. Kar je na naši zemlji demokratičnega, mora biti Kitajski hvaležno za njen občudovanja vredni odpor zoper japonsko grabežljivost in za njeno skoraj neverjetno vztrajnost v boju.

Toda kar se godi na Kitajskem, ni zanimivo le z vojaškega stališča. V mnogih ozirih je vojna prinesla na Kitajsko prav to, kar bi japonski fašisti najrajši preprečili in kar najbolj sovražijo. V prvi vrsti je japonska brutalnost pomagala, ustvariti iz Kitajcev en narod. Sicer je bila Kitajska skozi tisočletja enotna država; Kitajci so imeli svojo literaturo, svojo umetnost, svojo kulturo sploh, toda mase je niso uživale in se, kar je zlasti evropskemu človeku najteže razumeti, niso zavedale svoje narodnosti. Manj bi se Evropejci temu čudili, če bi se spomnili, kako malo narodne zavesti je bilo tudi v Evropi v srednjem veku in skoraj vse do francoske revolucije. Na Kitajskem je to pomanjkanje zanimanja za narodnost le dalje trajalo, a v tem pomanjkanju je tičal eden poglavitnih vzrokov kitajske zaostalosti na skoraj vsakem polju. Japonski na-

pač je v tem oziru izvršil pravi čudež in začetni japonski uspehi v krajih ob obali, ki so prisilili kitajsko armado in vlado na umik v notranjost so še posebno povzročili, da so si kitajski kmetje v centralnih in zapadnih pokrajinah pomencali oči in spregledali.

Marsikaj gre v tej vojni na Kitajskem v ravno nasprotni smeri kot v Evropi. V deželah, katere je pregazila nacijska peta, trpi izobrazba mladine od dne do dne huje, šole se zapirajo, učitelji in profesorji se pošiljajo v ječe in koncentracijske tabore, a mnogo jih je bilo pomorjenih, otroke vtikajo v nemške tovarne, ali pa jih odpravljajo na nemške njive in na tisoče jih je že poginilo na transportu ali pa pri delu, ki je še za odrasle pretežko. Prav nasprotno sliko vidimo na Kitajskem. Seveda so v Šanghaju, Nankingu in drugih zavzetih mestih Japonci zaprli kitajske šole in nastanili v njih svoje vojake; toda po zaledju so Kitajci osnovali na tisoče novih šol po krajih, kjer prej na milje naokoli ni bilo človeka, ki bi bil znal čitati in pisati. Cele univerze so se selile od mesta do mesta po krajih, kjer ni bilo železnic in kljub neprenehoma rastočim težavam se je število dijakov pomnožilo in zanimanje ljudstva za znanost silno povečalo.

V Evropi skušajo naciji povsod, kamor pridejo uvajati "novi red" tudi na gospodarskem polju. Ko so v Nemčiji naciji dobili oblast v roke, so poleg političnih in strokovnih delavskih organizacij uničili tudi delavske zadruge in enako počenjajo povsod, kamor pridejo. Na Kitajskem, kjer se je pred vojno komaj v velikih mestih začela razvijati moderna industrija, največ pod vplivom zapada in seveda na kapitalistični podlagi se je pa v teku vojne izvršil drug čudež: snovati so začeli produkcijske zadruge z neznatnimi sredstvi, ki so bila na razpolago in dosegli so tak uspeh, da je danes več kot tri sto tisoč združenih enot raztresenih po dvajsetih pokrajinah; te zadruge štejejo okrog petdeset tisoč članov in dvanajst milijonov dolarjev je investiranih v njih.

Pređen je strojna revolucija, ki je v Evropi in Ameriki ustanovila in utrdila kapitalistični sistem dosegla Kitajsko, je tam cvetela starodavna obrt, ki se je posluževala primitivnega orodja in je bila, ker dežela tudi modernih transportnih sredstev ni poznala, večinoma lokalnega značaja. V teh okoliščinah so

se razvile povsod gotove tradicije, po katerih se je vsaka obrt razvijala in spopolnjevala in njeni izdelki so postajali mojstrska, pogosto-ma prav umetniška dela. Pomanjkanje železnic, cest in sploh hitrih, modernih prevoznih sredstev je pa sploh vsemu gospodarstvu odkazovalo tesne meje, katere je tudi trgovina redko kdaj prestopila. Gospodarsko kakor narodnostno je bila Kitajska le malo več kot geografski pojem; sestavljena je bila iz nešteti majhnih okrajev, ki niso imeli skoraj nobenih stikov, ki se niso med seboj poznali in kjer se zavest skupnosti ni mogla razviti.

Kapitalizem s svojo tendenco razširjanja in dobičkolovstva pa seveda ni mogel iztezati svojih rok po svetu, ne da bi se bil dotaknil tudi Kitajske. Toda tla za njegov način produkcije so bila ugodna le v obmorskih krajih, kjer je morje omogočalo zveze in tukaj je kapital vpeljal svoje metode z masno produkcijo in veletrgovino. Glavni sedež te modernizacije je bil v Šanghaju. Ko pa je izbruhnila vojna z Japonsko, je tri mesece obleganja, napadanja in bombardiranja zadostovalo, da ni od vse ondotne velike industrije z več kot 140.000 tovarniških in trgovskih poslopij ostalo nič drugega kot obžgana lupina.

Popolno uničenje glavne industrijske baze bi bilo dovolj, da bi vzelo pogum tudi ljudem, ki jim je strahopetnost neznana. Toda ko so Kitajci morali prepustiti razvaline Šanghaja po dolgi, junaški obrambi Japoncem, je bil odporni duh že tako močan, da je japonska zmaga, namesto da bi bila zlomila kitajski odpor, dosegla ravno nasprotni uspeh.

Nobena industrija, ki bi bila mogla nadomestiti uničeno šanghajsko, se ne bi bila mogla ustanoviti v zaledju, zlasti ne v obsegu, kakršnega je imela v zasedenih velikih mestih. Toda nekaterim umovom je postala jasna neizogibna alternativa: ali producirati najvažnejše potrebščine, ki se ne morejo uvažati, ali pa kapitulirati.

Nikjer ni povedano, kdo se je prvi spomnil "presenetljivega" dejstva, da so na Kitajskem še vedno surovine in delovne moči in da sta ta dva elementa pravzaprav najvažnejša za produkcijo. Treba bi bilo najti le poti, da se to dvoje organizira in prilagodi razmeram, ki jih je ustvarila vojna. Vsekakor je nekdo moral prvi sprožiti to idejo. Na srečo je seme padlo na rodovitna tla in ko je načrt dozorel,

je prevzel angleški poslanik Archibald Clark-Kerr nalogo, da obvesti o tem Čjank Kajšeka. Njegova žena se je začela zanimati, ena njenih sester, katere mož je bil finančni minister dr. Kung je pridobila tega in s tem je bila novo rojenemu detetu zagotovljena vladna pomoč, brez katere bi bilo začetno delo nemogoče.

Ideja je bila ustanovitev produktivne zadruge, ki bi imela manjše delavnice v notranjosti dežele, po krajih, ki jih japonski bombniki ne bi tako lahko dosegli kakor velikanske tovarne v industrijskih centrih. Prvo tako zadrugo je ustanovilo sedem kovačev; druga je bila majhna tovarna za milo in sveče; tretja pa — kar je značilno za izpreminjajoče se razmere — majhna tiskarna.

Dr. Kung se je spomnil, da je v Šanghaju živel neki Novozelanec po imenu Rewi Alley, ki je več let bil glavni tovarniški nadzornik za mednarodno naselbino v Šanghaju in imel tehnično znanje, ki bi bilo novi zadrugi potrebno. Alley je sprejel vabilo, zbral štab kitajskih izvedencev, ki so svojo vzgojo dobili večinoma v Zedinjenih državah in pridobil za sodelovanje Lu Kvangmjena, ki je bil v Edinburghu poleg drugih predmetov študiral posebno angleško združništvo. — Kot je znano, se je ideja kooperativ porodila v Angliji in med angleškim delavstvom se je tudi tako mogočno razvila, da so kooperative postale zelo važen faktor v gospodarskem in javnem življenju Anglije.

Tako opremljena se je ta skupina lotila dela. Ker je vsak tovarniški dimnik tarča za japonske letalce, je njen načrt izključil vsako podjetje, ki bi bilo tako veliko, da bi bilo potrebno visok dimnik. Ker ni bilo ne denarja, ne časa za zgradbo novih delavnic, so se te naselile v privatnih domovih, v templih, v mnogih zapadnih krajih kar v gorskih duplinah, sledeč zgledu kitajskih kmetov, ki čisto tudi nimajo boljših bivališč. Zadruge se poslužujejo kolikor mogoče lahkih strojev, ki jih delavci lahko vzamejo s seboj, če morajo bežati pred sovražnimi bombniki. Namesto da bi bile delavnice — kakor ukazuje kapitalistični sistem — koncentrirane v velikih središčih, je šla zadruga od začetka za decentralizacijo. V prilog jim je bilo troje dejstev: Vojna je odrezala notranjost Kitajske od zasedenih krajev in od zunanjega sveta; na milijone Kitajcev je pobegnilo pred japonskimi

tolpami in vsled tega je delovnih moči na pretek; bogate zaloge surovin, ki jih ima Kitajska so večinoma v zaledju, kjer se tudi v najbolj neugodnem slučaju ni kmalu bati japonskega prodiranja, a sodeč po dosedanjem razvoju vojne menda nikdar ne.

Iz skromnih začetkov se je združno gibanje, za katero je Alley pridobil skoraj neomejeno zanimanje delavstva, razvilo kakor se v normalnih časih najbrže v dolgih desetletjih ne bi bilo. Zgled, koliko pomenijo te zadruge v sedanjih okoliščinah daje dejstvo, da so v teku zadnjih dveh let izdelale milijon in štiri sto tisoč odej za kitajsko armado. Organizacija se je tako razvila, da je sedaj vzorno poskrbljeno za tehnično izobrazbo delavcev in vsled tega teče produkcija gladko. Največja važnost se polaga na razumevanje združnih načel, ki postavljajo interese skupnosti nad osebni dobiček. Izdelki malih delavnic so že tako raznovrstni, da ponekod pokrivajo vse potrebščine dotičnega kraja in za armado izdelujejo celo vrsto predmetov, za katere je prej bila odvisna od uvoza, ki je v vojnih razmerah naravno postajal vse težavnejši in včasih naravnost nemogoč. To kaže važnost teh zadrug ne le za njeno članstvo, ampak v še večji meri za usodo vse dežele.

Vsled omenjene organizacije v malem so delavnice teh zadrug neverjetno mobilne. Medtem ko je velika tovarna v slučaju sovražnega napada na milost in nemilost izročena eventualnemu uničenju, vzamejo zadrugarji, če se morajo umakniti japonski nevarnosti vso rotopotijo s seboj in ustanove z njo novo delavnico v bolj varnem kraju.

Zveza teh zadrug je sedaj najbolj znana pod imenom "Indusko." Poleg velikanske važnosti, katero ima na gospodarskem polju, je pa kitajsko mlado združništvo postalo eden najvažnejših faktorjev kitajske demokracije, katero ne le uči, ampak tudi prakticira in nikakor ni izključeno, da bo prav to igralo največjo vlogo pri povojni obnovitvi Kitajske.

Ničemurnost. Ko je angleški pisatelj Oscar Wilde prispel v Ameriko na predavateljsko turo, so ga ameriški carinski uradniki vprašali, ali ima s seboj kako stvar, podvrženo carini. Wilde je odgovoril: "Svoj ženij!"

Malgaške modrice

DR. ANTON DEBELJAK

PTOLEMEJEV OTOK Menuthias, danes Madagaskar, je čerti po velikosti—za Grenlandijo, Novo Gvinejo, Borneom—bi pokrili dobri dve Jugoslaviji, vendar dosega le krepko četrtino naše naseljenosti. Zato je mogoče okoli 1900 rajni dr. Debevec nasvetovati svojim rojakom, naj bi se pred avstrijskim zatiranjem umaknili kot en mož na to veliko liso ob jugovzhodni Afriki. Megleno se spominjate, da rodi obilo riža, kave, kakave, manjoka, toda o tamkajšnjih muzah menda ne veste kdo ve koliko. Ta ali oni se nemara še domisli, da se tam nekje, na Burbonskem otoku, sedanjem Réunionu, vrši deviška idila, kakor nam jo je prikazal l. 1787 rousseaujevski Bernardin de Saint-Pierre pod naslovom "Paul et Virginie," in jo ponašil Umek Okiški v LSM 1872/3.

Prebivalstvo se imenuje: Madekaši, Madagaši, ali največ okrajšano Malgaši. Od vseh plemen so najbolj razviti Hova, sorodni Javancem. Rumenopoliti rod pravih potez v obliču je do francoskega prihoda ob koncu 19. stol. ovladal večino dežele. Kaj pripoveduje neki domačin o prihodu svojih rojakov v črnsko domovino?

Ny nahatongava ny Hova teto Madagaskar

Tsy azo lazaina marina ny andro tena nitrangany teto amin'ny tany malagasy. Araka ny lovan-tsofina Sakalava dia toa toa tacrian'ireo Arabo izay niorim-ponenana voalohany taty tamin'ny siekla fahafito no nahatongavany teto . . .

(Prihod Hovov na Madagaskar. — Točno se ne da ugotoviti, kedaj so se pojavili na malgaški zemlji. Po sakalavskem izročilu so tja prispeli po Arabcih, katerih prva doselitev se vobče postavlja na konec 7. stoletja.)

Prvi prebivalci so se pred več ko 2200 leti pripeljali iz Azije, kakor razpravlja o tem o. Malzac (Grammaire Malgache, Paris 1926). Že dolgo imajo kaj razvito ljudsko slovstvo, pa tudi čedno skupino domačinskih književnikov. Moj zamorski dopisnik Rebearivelo jih je povezal v snopec, kjer se bleste posebno cvetke: Esther Razanadrasoa, Ny Avana Ramanan-

toanina, Raelison Rasamoely, Desiré Rawelas, Ernest Razanfintseheny, Samuel Ratany, J. H. Rabekoto.

Malgaš je po svoji naravi pesnik. Izraža se slikovito, v podobah, metaforah. Vzemimo primer, kjer bi se naš človek suhoparno zagovarjal, otočan pa razkazuje vprav iztočno bohotnost.

Kralj Radama je v svoji jezi pozval predse vse častnike in jih silil, naj ovadijo krivce. Rainitsiroba, general naših barvitih mož, se je opravičil, nato pa takole odgovoril vladarju:

"O da bi mogli, Veličanstvo, doseči globoko starost, biti prosti zla in gorja, živeti dolgo med svojim ljudstvom. Ker pa ste hudi na nas, vam vaši služabniki tole odgovorimo: Mi nismo podobni divjim pegatkam, ki se razprše proti gozdu, če udariš med nje. Mi smo perjad, vajena brskati po hiši in pepelu, čeprav ste nas udarili in imamo peroti odsekane, tečemo proti vam, Veličanstvo, bežimo pa ne. Dravi se vrnejo na svoje gredi v kurniku. Ako pride kak tujec, vi gospodar, pazljivo preudarite, kajti vaše kure so številne: tu rumenka, tam grahorka, ondi belka, drugje črnka. Še vam je treba premišljati in iskati njo, ki jo kanite zaklati. Mar naj se ne žrtvuje tista, ki si hodi po hrano daleč na sosedovo dvorišče, ker bi prej ali slej utegnila izginiti?" Tako je govoril Raintsiroba, da bi omogočil vladalcu odločiti se glede ponašanja tistih, ki so hoteli škoditi kraljevini, in ga tako dovesti do sklepa. Tedaj pa ga je Radama zahvalil za njegov pametni odgovor. (Lucien Montagné, Essai de Grammaire Malgache, Paris 1931, s. 120).

Moj temnopolti južnjak je razen tega zbral dokaj brezimnih starih odlomkov, ovitih z nežnim, pestrim in podobovitim ozračjem, ki se zdi bistveno in značilno za malgaško liriko (Lionello Fiumi, Poesia del Madagascar, Giornale di Genova 4. 5. 1929). Včasih so te popevke rahli izlivi, ki ganejo s svojo preproščino. Poglejmo, kako v naslednjem zgledu neznan pevec ubrano riše pokrajino in svojo valujočo, razburkano notranjost, vse pa potem razvozla v stih pritajene bolesi:

*Grom buči nad Ambohimananivo:
Kdor ima koruze, naj jo seje.
Zvedel sem, da si bila bolna,
in studenčnica, ki sem jo pil, me je dušila.
Slišal sem, da te je drugi vzal,
in riž, ki sem ga imel v žlici, se je raztresel.
Pa se ne obrnem, ne vrnem se
jaz mali, ki mu je ljuba storila toliko zla.*

Mnogo popevk je Rabearivelo zasledil in prevedel iz rokopisov, nastalih za časa kraljice Rasoherine. Ta čutna, poltena ženska, vneta za godbo, se je vsak večer obdajala z zborom pevcev in valiharjev (valiha, strunjak, glasbilo na strune, oprte na bučne kosce). Ti svirači so ji žgoleli slavo, veličali kraljestvo in dežele, podvržene njenemu gospostvu, ali pa razodevali ljubavne boli in prigodke. Šega spominja evropskega trubadurstva v srednjem veku. Umstvena sodobnost je napravila kraj in konec takim liričnim agapam.

* * *

Od starejšega pokoljenja se omenjata barda *Rairizanabololona* in *Ratemiseta*. Od sodobnikov je Estera *Razanadrasoa* nekaka grofica Noailles na Madagaskarju ali če hočete, nekakšna Sapfo. Uvedla je v hovsko liriko sladkopočuten, skoraj opolzek izraz. Njej nasproti stoji modrijan *Ny Avana Ramanantoanina*, ki ga mučijo skrbi o zagrobnosti, onostranstvu. *Realison Rasamoely* je uradnik, ki dosti potuje po domovini. Smisel za narodo mu je precej razvit in naš urednik ga označuje za malgaškega Francisa Jammesa. Gozdno čudo mu je priljubljena snov. Iz naslednjega vzorca pritajeno zveni hrepenenje po vrnitvi:

*Po vejah, koder se prepletajo kukavice,
skačejo mlade polopice, vitki poskočini,
medtem pa roji splašenih ptic pred lovci
beže v daljavo, menjajo skrivališče.*

*Na lahno valovi in vstaja vonjava,
močan, presunljiv duh razcvele dolginke.
Zadušiti me hoče, skoro bi želel,
naj čisti zrak nadomesti ta opoj...*

*O, kmetija, skrita v hosti! V tebi pijemo do-
motožje,
ko sedimo kraj starcev, ki pravijo o daljnih
junaštvih,
in brezbrizno zremo med grozde banan,
kupljenih za osem beličev
ali za steklene bisere, in mislimo na povrat.*

Desiré Rawelas opeva mladost in ljubezen. Ta potomec vladajočega sloja pozna iz družinskih pismohran (arhivov) vse skrivnostne čare, diha joče iz starinskih popevčic.

Razafintsehenova pesem, bogata prispevkom in primer, razodeva prav svojevrstno glasbo.

Samuel Ratany, podoben našemu ekspresionistu Srečku Kosovelu (1904-26), je ugasnil s 25 pomladmi. Njemu v čast in spomin so spletene Rabeariveloove kitice "Za senco," kjer avtor omenja Ratanyjevo srce, vekomaj hrepenče po novi muziki: iz groba naj mu da znamenje, je li zadovoljen s prijateljevo umetnostjo, vso prežeto z blagoglasjem, in zaključuje:

V grobovih prednikov naj se mi glas ozari,
da novo silo dá še moči stari...

Rabekoto je bil svoj čas nekaj preveden na francosščino. Ob tej priliki je polmesečnik *Mercure de France* namignil, da ta mož ni brez duhovnega sorodstva z Verlainom ali Baudelaierom, pokretnikom moderne francoske lirike. Zdravnik Rabekoto je bival dolgo po južnih predelih Velikega ostrova, nabirajočo ob prostih trenutkih ljudske pripovedke in pesmi. Na to cika Rabearivelo v verzih, ki se pričenjajo:

Dragi pesnik, izgnan v oddaljene dežele...
Proslavlja pa ga še v neki drugi svoji zbirki.

S temi navedki sem že prišel na njega, ki je vsekakor prvak malgaških sodobnih skaldov. *Jean-Joseph Rabearivelo*, roj. 4. 3. 1901. v glavnem mestu Tananarivi, je par let sourejal dvojezičen dnevnik, dolgo sedel v uredništvu lista *La Tribune de Madagascar* in obzornika *Capricorne* (Kozorog). Sodeloval je vsaj pri 20 časopisih v Franciji, pa tudi pri nekaterih v Belgiji, Maroku, Alžiru, na otoku Mavriciju. V materinščini pisane prispevke mu je tiskala na pr. smotra Mpanolotsaina. Čistokrvni Nova mi je poklonil pesniške snopiče; *La Coupe de Cendres* (1924), *Sylves* (1927) *Volumes* (1928) in zvezek slovstvenih razprav *Enfants d'Orphée I* (1931). Obetal je še štiri snopiče stihov, dva romana in tri knjige prevodov, tako *Cvetnik* novske poezije. Na hovščino je prevel Paula Valéryja: *Hantsana ao anaty*. — Pierre Camo in R. E. Hart čakata natiska v njegovi prestavi: *Mpivahinin' Iarivo*.

Že takoj v prvem snopiču, *Časa pepela*, se

je pokazal ploden, občutljiv, izviren sanjač. Ganljivi so glasovi "Pričakovanja":

*Snoči je šele pozno šel dež,
čakal sem te in ob slednjem šumu strepetal,
a ni te bilo.*

*Vse ure, kar sem te čakal včeraj,
ni deževalo, ljubica,
a tebe ni bilo.*

*Da, v mojem srcu škropil je solzni dež,
grmelo je v njem glasno ihtenje.*

Drevi te bom zopet čakal.

*In če bo lilo in če ne boš mogla priti,
se bodo moje solze zlivale z nebeškimi.*

Raztreseni listi (Sylves) obsegajo skupine: Plemenit prezir, Mešane cvetke, Usoda, Deseterice, Soneti in Spevi na Iarivo (tako se imenuje njegova rodna pokrajina). Značilno je, da tu ni nikakršne erotike, ako izvzamemo srčkano romanco z naslovom *Cette romance*. Pri srcu so mu tri sestre: godba, milina, barva. Izživlja se v mladostnih spominih, v pogledih na preteklost svojega naroda, na prirodu, izživlja se v prijateljstvu, zlasti z mnogimi francoskimi književniki, v neopredeljivi otožnosti, ki se zdi prirojena malajskemu plemenu, izživlja se v sanjarstvu, v rahlem podsmehu (ironiji). Koprneč po novem izrazu, je očrtal ideal, po katerem stremlji:

*Duša pokojna, srce nerazburljivo,
pa mačke žarečih oči,
in čute, ki pijó Neizrekljivo,
da za speve najdem moči...*

Slična umetnostna veroizpoved, podobna Verlainovi zahtevi po odenkih ali osenah, se začneja takole:

*Kdo me osvobodi vas, nerodne sanje,
in tebe, mehko togovanje...?*

Domačo grudo je poveličeval v lepo razgibanih kiticah "Uvodne stance," pretkane z mističnimi prizvoki. Kakor pričuje madr. sonet "Vplivi," posvečen omamljivi francoščini, moj slavljeneč praktično pojmuje položaj svojega ljudstva, ne koprni za nemožnimi političnimi utopijami, recimo za kako malajsko pradomovino. Zato nagovarja palme, prinesene z daljnih obal:

*Spominjajte me v srcu časti, ki sem jo
dolžan*

*tej zemlji, kjer moj kralj je pokopan,
ne pa nejasni daljni Malaziji...*

Rabearivelu se vidi, da je s pridom čital francoske simboliste, na pr. Mallarméja. Njegov izraz: "Mon vain coeur qui veut être impassible" pa nas celo presadi med parnasovce. Prisvojil si je tudi pridobitve novega svobodnega verza. Tu plovemo v območju P. Valéryja in Bremondove "poésie pure." Sodobniki, vmes Rabearivelo, goje, bi dejal, demantno pesništvo, ki je ne samo nekaka kristalizacija sanj in oprezno distilirana dišava, marveč obenem nekak misterij. Lepi stih so relikvije, pred katerimi človek pokleka:

*O beaux vers plus obscurs que les diamants
noirs,
vous exercez sur moi la plus grande attirance
et savez m' enivrer avec votre fragrance
de rose épanouie au front ombreux des soirs!*

* * *

Sicer pa naj se mladi apolonovec označi kar sam. Takole mi piše med drugim 15. 1. 1932:

"Najprej naj se vam zahvalim, da ste mi blagovolili poslati Cankarjeve *Pages Choisies* in debelo knjigo *Oton Joupantchitch*...

Cankar je čist pisatelj, tako prirodni kot Voltaire in potemtakem kot Anatole France. Močno ga cenim in se vam toplo zahvalim, da ste mi ga pokazali—čeprav so mi po moji naravi seveda ljubši hermetični pisci. Ti ledeni, z meglo ovenčani vrhunci sicer niso pogosto dostopni in prebivati se ne da na njih... zato je treba kedaj pa kedaj zaradi umskega zdravja poiskati po dolinah skromnega, toda bistrega curka, tako polnega pozemske vonjave v vrelcih, ki se skrivajo med visoko travo. In zato se vam ne morem dovolj zahvaliti, da ste nehoti v to prispevali pri svojem novem in daljnem prijatelju!

Kar se zdaj tiče Otona: nisem se ga še pritaknil, ker ga namerjam ponesti s seboj na deželo. Misel se mi namreč utrinja, da sodi med one pesnike, ki jih je treba zrelo in molče proučiti v popolnem pokoju gričev, koder nas tako od blizu obdaja sinjina."

Ob tej oznaki Ivana Cankarja pripomnim, da bi moj Hova v njegovih zbranih delih našel precej sanjarskega in meglenegega. "Izbrane

strani,' ki jih je pofrancozila ga. S. Jerasova, vsebujejo pač le najjasnejše vzorce, namenjene seveda galskim Francozom, ki tako radi podčrtavajo: la clarté française!

Ni li čudno, da sina deviške zemlje, kakršne je Madagaskar, privlačijo vprav težko dostopna, umstvena dela? Zakaj tak hermetizem preveva vso knjiko "Volumes," a ne v oni zgoščeni meri, kakršno vsebuje legendarni Mallarméjev "Coup de dës." Najjače mu zveni struna o prepadanju njegovega rodu, vmes pa se oglašča Ronsardova anakreontika: Uživaj cvetje, dokler ga je kaj!—Najkrepkejša je po mojem občutku skupina sonetov Drevje (Arbres), posvečena H. de Régnieru. V njej pa se zlasti ponaša samozavestna *Amontana*:

*Ni Vaile furieuse et puissante du vent,
ni le feu destruteur ne courbe ta fierte':
ton essor vegetal va toujours s' élevant,
indifferent aux coups de la fatalite'!*

Kakor da je to simbol pesnika samega.

* * *

Zbornik Enfants d'Orphée, objavljen v Port-Louisu na otoku Mavriciju, nudi razprave o tehle književnikih:

Skrivnosti sonca se razkrivajo

V TEH ČASIH prisilnega povratka v barbarstvo, ki grozi vsemu človeškemu napredku in tepta vse nade z železnimi petami, se včasih odvali človeku kamen s prs, ko pride na dan kakšno novo odkritje, kakšna nova iznajdba, ki pokaže znanosti nova, doslej komaj naslučena pota in ji poda orodja za prej nemogoča dela. Seveda, človek je postal skeptičen in vsak nov uspeh človeškega uma zbudi pred vsem vprašanje: "Kako bo novi izum služil bogu Martu, kako bo pomagal pri razdevanju, uničevanju in ubijanju?" Spominjajoč se, kako se je militarizem polastil skoraj vsake iznajdbe, namenjene vse drugačnim ciljem in jo prilagodil svojim "potrebam," bi skoraj zaželel, da bi se zaprli vsi laboratoriji, vsa poizkuševališča, da bi se ustavilo vse raziskavanje, da bi vsi geniji in veliki talenti nehali delati...

Nič ne bi moglo bolje označevati zmede-

Marcel Ormoy, "eden najpristnejših princcev mladega francoskega pesništva," Paul Fierens, čigar flamska duša preveč hlepi po presenečenju; Armand Godoy, doma iz Amerike kakor J. Supervielle in cela jata drugih francoskih lirikov, novotar v metriki, kot to kaže zbirka Poème de l'Atlantique. Mene miče posebno začetnik R. J. Allain, po svoji materi Malgaš iz Emirne, rano razvit mojster ko nekdanj Rimbaud in po svetovni vojni Radiguet. Nazadnje Georges Heitz, mnogolični duh, ustanovnik obzornika *Ermitage*, ki se je s 23 leti smrtno ponesrečil.

Rabearivelo je preveč umetnik, sanjač, odmaknjen od bridke vsakdanjosti, da bi bila v njem zazvenela socialna struna. Grobi realizem ga je odbijal in nazadnje s svojo krutostjo—ugonobil. Ker se ni mogel prilagoditi razmeram, si je sam vzel življenje sredi leta 1937. O tem skrajnem koraku svojem me je obvestil po nekem pariškem znancu.

Ne da bi bil pokazal že vso svojo silo, je prerano preminul znanik lepote, o katerem je dejala niponska slikarica Kiku Yamata, da njegovi umotvori zbujaajo željo, spoznati njegovo deželo in zgodovino njegovega naroda.

nosti, v katero je vržena naša doba kot da začenjajo učenjaki dvomiti o znanosti, da naprednjaki preklinjajo napredek, da svobodni ljudje sanjajo o sladkosti sužnosti. Vse to so nedvomno porazna znamenja in strašno bi bilo, če bi kazala resničnost; tolažba je v tem, da varajo kakor vara vse tisto, kar jih izziva in da bodo izginila kakor sanje, ko se pokaže zlaganost silnih malikov z lončenimi nogami in puhlost vsega njihovega nasilstva.

Ne da bi se tiranstvo moglo ali smelo omalovaževati; to se je godilo in to je bila velika napaka. Tako je organizirano veltolovajstvo dobilo priliko, da se je pripravilo in ko je udarilo, je našlo skoraj vsa vrata odprta in svoje žrtve presenečene. Narod za narodom je padel, "zmaga" je sledila "zmagi" in zgodila se je druga napaka; namesto omalovaževanja banditov je stopila vera v njihovo "nepremagljivost," v brezuspešnost vsakega

odpora. Dokler se ni pokazal resen odpor. Ko se je angleško ljudstvo otreslo svojih nepoklicanih varuhov in vzelo svojo usodo v svoje roke, ko se je mala Grška postavila po robu "orjaškemu" očetu fašizma, ko so se "divji" Abesinci začeli upirati svojim "kulturnim" gospodarjem je zapihal drugačen veter po svetu in začel preganjati strupene mijazme, ki so kužile duše in srca ljudstev. In že se polagoma kaže, da tista porazna znamenja nimajo resnične veljave, ampak so le trenutni izraz trenutne malodušnosti, trenutne zmedenosti. V dobi paradoksov so paradoksi razumljivi, toda noben naprednjak ni resnično preklinjal napredka, učenjaki niso izgubili vere v znanost, v delavnicah uma se delo nadaljuje in prinaša sadove.

Delo človeškega duha se je pogostoma zlorabljal — kakor delo človeških rok. Toda zlorabe mu ne jemljejo njegovega pravega, velikega pomena, ampak le kažejo, da vse to delo ne stoji v kakšnem posebnem magičnem krogu izven življenja. In da more služiti svojemu pravemu namenu, se mora — kakor vse življenje — rešiti mračnih, sovražnih sil, ki ga morejo zlorabljeti in izpreminjati njegove dobre v zlo. Ker se lopovi poslužujejo plodov napredka, se ne sme napredek ustaviti — saj se ne more — ampak lopovom se mora vzeti moč.

Usoda človeškega znanja in napredka je le del usode vsega človeštva; da more znanost in njeno stvarjanje biti svobodno, mora človeštvo postati svobodno in znanost mu mora pomagati do tega cilja.

* * *

Skoraj simbolično je, da je eden velikih novejših izumov v tesni zvezi s soncem, s tem silnim virom svetlobe in vsega življenja na zemlji.

Odkar študirajo to, za nas veliko, med milijoni in milijoni "nepremičnic" v vsemirju pa razmeroma majhno zvezdo, dela zvezdoznanec sončna "korona," tista plast, ki obdaja sončno oblo kakor ozračje našo zemljo, velike preglavice. Korona ima svojo svetlobo, toda ta je milijonkrat slabejša od notranjega sončnega žara, vsled česar je mogoče, opazovati to medlo zunanjo svetlobo le tedaj, kadar je sončna obla sama popolnoma zatemnjena, kar se zgodi v času popolnega sončnega mrka, ko pride luna natančno med zemljo in sonce.

To se, kot je znano, ne zgodi vsak dan, tudi ne vsako leto in pomračitev traja komaj sedem minut, kar ne daje mnogo možnosti za temeljito opazovanje. Pa tudi te minute so bile zvezdoznanec sila dragocene in vselej, kadar je bil tak mrk v njihovem koledarju, so prihajali od vseh strani v kraje, v katerih je bila popolna pomračitev vidna. Včasih pa so vsi napor in stroški zaman, kot na primer lansko jesen, ko je bila južna Amerika zbirališče astronomov pa jim je oblačno vreme pokvarilo vse. Boljšo srečo so imeli leta 1936, ko je bilo najboljše mesto za opazovanje ob Kaspicnem jezeru, kjer so sneli neštete izvrstne fotografije in jih prinesli v svoje domovine. Toda tudi tam se tistih kratkih sedem minut ni moglo raztegniti.

Eh — če bi bilo mogoče, ustvariti umeten sončen mrk po svoji volji in ga podaljšati tudi po svoji volji! Tedaj bi se lahko dosegli rezultati, ki bi bili vredni vsakega napora . . .

Toda čemu vsi taki napor, če gre le za to, da nekoliko astronomov zadosti svoji znatiželjnosti? — Da, za to gre, ampak ta "firbec" je opravičljiv ne le iz čisto znanstvenih razlogov, temveč ima tudi zelo "praktične" namene. Sploh je velika zmota, da je med znanostjo in vsakdanjim življenjem visok in debel zid, ki loči eno od drugega kakor dva tuja svetova. Skoraj vsako znanstveno delo, vsako odkritje, vsak izum ima prej ali slej, posredno ali neposredno poleg "čisto" znanstvenih tudi praktične posledice. To velja tudi za študij sončne atmosfere.

Skoraj vsakdo je slišal o "električnih viharjih" in kdor ima radio v svoji hiši, je najbrže tudi katerega opazil na tem instrumentu, ki je nenadoma popolnoma odpovedal. Včasih so brez vsakega vidnega razloga pretrgane telefonske ali telegrafske zveze. Električne luči ugasnejo, električni motorji se ustavijo. Vse kaže, da se taki "viharji" porajajo na soncu. Sončni elektroni bombardirajo zemljo. Od korone sikne včasih struja elektronov na milijone milj v prostor in zdi se, da včasih zadene zemljo, kar povzroči vsakovrstne magnetične nerednosti. Nekaj takega se je po mnenju dr. Menzla na harvardskem vseučilišču zgodilo lani o Veliki noči.

Od bolj temeljitega študija korone pričakujejo, da se jim odkrije skrivnost elektronskega gibanja na soncu in njegovih učinkov

na zemlji. Ker pa to po mnenju večine strokovnjakov v prvi vrsti vpliva na vreme na zemlji, upajo, da bo na podlagi omenjenega preučevanja mogoče, uganiti vremenske spremembe za mnogo daljšo dobo kot je sedaj mogoče in če se to res doseže, je praktični pomen takega študija dovolj jasen.

Treba bi le bilo, zatemniti sonce tako kakor ob naravnem sončnem mrku, ampak ne za sedem minut, temveč za poljubno dobo.

Že leta 1887 se je nekaterim astronomom zazdelo, da bi se dosegel uspeh, če bi se mogla namestiti v daljnogledu okrogla ploščica, ki bi zakrila sončno oblo kakor jo zakrije lunina senca v času sončnega mrka. Ideja sama na sebi je bila zdrava, toda tehnična izvedba je bilo drugo vprašanje. S tem so se ukvarjali vsa ta leta, toda šele pred par leti se je francoskemu zvezdoznanecu Bernardu Lyotu posrečilo, izpopolniti teleskop, ki je ustrezal njegovim zahtevam. Postavil je svoj "coronagraph," kakor je imenoval novi daljnogled, na gori Pic du Midi v Pirenejah. Toda ko je izbruhnila vojna, je naredila konec njegovemu kakor mnogemu drugemu znanstvenemu delu v Evropi.

Opis Lyotovega daljnogleda in presenetljive slike, ki jih je snemal, so pa prišle v Ameriko, kjer se je zlasti dr. Donald Menzel zanimal za stvar. Z opazovanjem sončnih mrkov je imel sam dosti izkušenj in je dobro razumel veliki pomen aparata, ki bi omogočal opazovanje korone brez silnih težav in tveganja, ki je spojeno z vsakim naravnim mrkom. Posvetil je Lyotovemu izumu mnogo dela in ga še izpopolnil in na njegovo pobudo je harvardska zvezdarna pred kratkim postavila na vrhu gore Climax v Coloradu, 11,500 čevljev nad morjem nov "coronagraph."

Novi teleskop nima nobenega namena, da bi tekmoval z ogromnim dvestopalčevskim daljnogledom na gori Palomar, ki bo letos začel "delati." Saj tudi nima enakih nalog. V resnici spada med manjše teleskope, a lajiku se zdi, kadar je postavljen naravnost proti soncu, najbolj podoben modernemu topu, ki ga rabijo zoper letala. Poseben motor ga avtomatično giblje tako, da sledi soncu, tako da to za opazovalca navidezno stoji mirno. Črna, okrogla ploščica na kraju cevi zakriva sončno oblo, tako da je silni sončni žar popolnoma izključen in prihaja le medla svetlo-

ba korone skozi daljnogled. S tem so seveda kakor z vsakim modernim teleskopom spojeni fotografski aparati, med temi kamera za premične slike, ki lahko vjame le po eno sliko v določenih presledkih. Kadar se potem cela vrsta teh slik prikaže na platnu, se v najkrajšem času vidi, kar se je godilo v teku dolgih ur ali celih dni. Prav tako je aparat spojen s spektroskopom, v katerem se kažejo barve, ki so značilne za razne kemične elemente.

Dr. Menzel misli najprej dognati, kaj prav za prav povzroča silne elektronske sunke, ki izhajajo iz sončne korone in opravljajo električne komunikacije na zemlji — kot smo prej omenili — v tak nered kakor da bi vsi naravni zakoni prišli ob veljavo.

Med tem je dr. A. M. Skellett s svojimi pomočniki izdelal drug aparat, imenovan "coronavisier," ki sloni na povsem drugačnih principih, služi pa enakemu namenu. Lajiku je nekoliko težje razumljiv kot coronagraf, ker je bolj kompliciran. Prvo nalogo v tem aparatu imajo zrcala, ki reflektirajo sončno luč. Svetloba sončne oble zadene drugo zrcalo, ki jo odbije — spravi tako rekoč na stran. Medla svetloba korone pa gre svojo pot do črne ploščice, ki odbije zadnje sončne žarke, če jih slučajno kaj uide reflektornemu zrcalu. Tedaj gre medla svetloba, ki je ostala, skozi televizijsko kamero in se premeni v električne impulze; če poženejo te skozi televizijski amplion (ali pojačevalec), lahko premene energijo zopet po svoji volji v televizijsko sliko korone, kakršna je videti ob popolnem sončnem mrku. S posebnimi pripomočki lahko "filtrirajo" luč tako, da je vsaka svetloba razen one, ki jo daje korona, povsem izključena. Ta aparat postavljajo v McDonaldovi zvezdarni na gori Locke v Texasu.

Tako torej znanost dela tudi v teh kritičnih časih na tem in na nešteti drugih poljih za napredek človeštva, brez obzira na grožnje obnovljenega barbarstva in brez dvomov o bodočnosti. Diktatorji se za take izume kajpada ne zanimajo, kajti tudi najbujnejša domišljija ne dožene, kako bi se mogla sončna luč ali energija porabiti za iztrebljenje "inferiornih" narodov in ras ali za upepeljitev nefašističnih mest in vasi. Torej so nepotrebni. In včasih se zdi, da velja res le to, kar priznavajo novi Atili in Džingis kani. A vendar je to le iluzija, ki se mora prej ali slej razbli-

ni. Nekaj časa tirani lahko pišejo svoje postave, moré in razdirajo, a vpričo zakonov svetovja so le brezmočni pritlikavci. Vsak nov korak znanosti pomeni več od vseh njihovih dejanj in kadar ne bo za njimi ostalo nič dru-

gega kot zgodovinsko prokletstvo, bo človeški duh ustvarjal in gradil in odpiral nova obzorja. Kar znanost odkriva, ne zakrije noben fašistični grobokop. In pota znanosti so pota napredka.

Clevelandski odbor za ameriško skupnost

DNE 8. MAJA 1939 je bil ustanovljen v Clevelandu odbor, ki si je zadal hvaležno nalogo, delovati na zbližanju različnih narodnostnih elementov, iz katerih sestoji Amerika in s tem utrjevati ameriško skupnost. V odboru, ki se imenuje *The Cleveland Council for American Unity* (Clevelandski odbor za ameriško skupnost) so bile odlične clevelandske osebnosti kakor znani časnikar Theodore Andrica, današnji clevelandski župan Frank J. Lausche, dr. George W. Sanford in drugi. Odbor je prav za prav podružnica matične organizacije, ki se imenuje *Common Council for American Unity* in ki je bila ustanovljena na prizadevanje našega rojaka, pisatelja Louisa Adamiča. Odborova načelna izjava pove, da je njegov namen, zbliževati Amerikance različnih narodnosti, jih seznanjati drugega z drugim, gojiti čut enakopravnosti za vse Amerikance brez ozira na narodnostni ali plemenski izvor, zbirati in razširjati podatke o posameznih ameriških narodnostnih in plemenskih skupinah, gojiti medsebojno spoštovanje in vzpodbujati rast ameriške kulture, ki bo resnično reprezentativna za vse elemente, iz katerih je sestavljeno ameriško ljudstvo.

Da se ljudi zbliža, jih je treba privedi skupaj, da se spoznajo med seboj. Odbor se tega zaveda, zato je začel letos prirejati "narodnostne večere," kakršen je bil tudi "Slovenski večer" v petek dne 21. novembra v Slovenskem narodnem domu na St. Clair avenue. Odbor je pripravil pester spored, ki je vključeval slovensko petje, godbo, plese in govornike. Spored se je predvajal pred polno dvorano in navzoči, med katerimi je bilo tudi mnogo Amerikancev drugih narodnosti, so bili z njim izredno zadovoljni.

Govorniki so bili clevelandski novi župan Frank J. Lausche, ki je govoril o potrebi ameriške skupnosti, urednik "Napredka" Vatro J. Grill, ki je govoril o Slovencih in clevelandski

časnikar Theodore Andrica, kateremu gre glavna zasluga, da se je clevelandsko časopisje začelo pred leti resno zanimati za razne narodnostne skupine, ki predstavljajo 65 odstotkov clevelandskega prebivalstva. Druge točke na sporedu so bile: slovenska godba (Vadnalov orkester), slovensko petje (kvartet Glasbene matice: Louis Belle, Frank Plut, Vincent Frank in John Nosan), slovenski plesi (Lillian in Albert Ulle), narodne pesmi (sektet "Melody Maidens": Dorothy Zugel, Dorothy Jalen, Nettie Gacnik, Elsie Hraster, Lille Koshel in Mary Ivansek), vokalni duet (Mrs. Josephine Lausche-Welf in Mary Udovich), skupno petje in narodni plesi, katere so predvajali fantje in dekleta od dramskega zbora "Ivan Cankar" (Joyce Gorshe, Mercedes Rae Smuk, Jean Turkovich, Frances Tavčar, Bertha Erste, Adolph Jalen, Stanley Skuk, Frank Koncan, Tony Podobnik in Albert Koporc). Vse točke so bile prav dobro predvajane in so napravile na navzočo množico najboljši vtis. Program je vodila gospodična Ann J. Erste, ki je bila v ti vlogi prav dobra. Po odrskem sporedu se je vršil ples—izključno naše domače polke in valčki. Prireditve se je vršila vseskozi v atmosferi prijateljstva in prisrčnosti. Bila je dokaz, da so take priredbe potrebne in zaželjive, saj zbližajo ljudi bolj kakor vsako predavanje ali karkoli, ker jim omogočijo, da se od blizu spoznajo.

Zanimivost zase je bil tiskani spored priredbe. Na drugi strani sporeda je nanizanih nekaj kratkih podatkov o Slovencih, med katerimi najdemo tudi sledeče:

"Cleveland je slovenska metropola v Združenih državah in drugo največje slovensko mesto na svetu; samo Ljubljana je večja. V Clevelandu živi približno 40,000 Slovencev, vključivši "drugo generacijo."

Tekom minulih petdesetih let je izhajalo v Ameriki 75 slovenskih časopisov, od katerih je

prvi izšel v Towerju, Minnesota. Prvi slovenski časopis v Clevelandu je bil ustanovljen leta 1899. Danes imamo v Clevelandu dva slovenska dnevnik, tri tednike in dva mesečnika.

Kulturno in duhovno življenje clevelandskih Slovencev je osredotočeno okrog devetih narodnih domov (izmed katerih je največji ta, v katerem se vrši nocojšnja prireditev), štirih cerkva in farnih šol.

Ameriški Slovenci imajo večje število centralnih bratskih podpornih organizacij, katerih skupno premoženje znaša dvajset milijonov dolarjev.

Največja slovenska knjižnica v Ameriki (nad 4,400 knjig) se nahaja v tem posloppju (S. N. D., St. Clair ave.).

Program je seveda spisan v angleščini.

Programu so bile priložene tudi note za pesmi "Fantje pojdejo na vojsko" in "Terezinka."

Na zadnji strani je pojasnjen namen odbora in naveden je seznam uradnikov (predsednik Theodore Andrica, prvi podpredsednik Frank J. Lausche, drugi podpredsednik Rufus S. Day, Jr., tajnica gdčna. Eleanor Prech, blagajnik dr. George W. Sanford) in seznam največjih angleških knjig o Slovencih in Jugoslovanih.

Član lahko postane vsakdo, ki želi pomagati tej koristni organizaciji pri njenem hvalevrednem delu. Članarina znaša dva dolara letno.

X. Y.

Časopisje v Tibetu. V deželi nešteti skrivnosti, ki jo imenujemo Tibet izhaja en list. Tiska ga neki Evropejec, po imenu Walter Asboe na ročnem stroju. To je mogoče, ker se ga tiska le petdeset izvodov in ne prinaša ničesar razen novic. Kadar je list dotiskan, ga razpošlje petdesetim lamam; to so načelniki budhističnih samostanov. Tibetanski budhizem se zelo razlikuje od onega v Indiji ali na Kitajskem, njihovi duhovniki pa trdijo, da je njihov edino pravi. Lame potem skličejo ljudstvo in mu prečitajo novice in potem pošlje vsak svoj list drugemu lami, ki stori enako, kadar ga prečita svojim poslušalcem. Kadar pride list do skrajne meje širnega Tibeta, so novice lahko že več mesecev ali pa dve leti stare. Ampak v Tibetu zna malo kdo čitati in tako daleč tudi še niso prišli, da bi imeli v vsaki hiši radio; nasprotno—menda ga nimajo v nobeni.

Sibirsko železnico, ki je v sedanji vojni ogromne važnosti in lahko še postane eden odločilnih faktorjev, so začeli graditi leta 1891, dograjena pa je bila leta 1906. Takrat je bila enotirna. Njeno izhodišče je mesto Čeljabinsk na vzhodni strani uralskega gorovja, sega pa do Vladivostoka ob Pacifiku. Dolga je približno štiri tisoč petsto milj. Spojena je z zapadno ruskimi železnicami, na eni strani z Leningradom, na drugi z Moskvo. Od Leningrada do Vladivostoka je približno pet tisoč štiristo milj. Stroške prve gradbe so cenili na 173 milijonov dolarjev v ameriškem denarju. Sovjetska vlada je dogradila drugi tir, tako da je železnica sedaj po vsej svoji dolžini dvotirna. Važnost te železnice pa ni le vojaška; največjega pomena je z gospodarskega stališča, zlasti z ozirom na to, da primanjkuje Rusiji luk, ki bi bile vse leto proste ledu. V zadnjih dvajsetih letih so se razmere ob tej izredni železnici zelo izpremenile. Po sibirskih krajih so se ustanovila industrijska podjetja, nastale so nove naselbine, majhne vasi so se razvile v velika mesta in sirska "divja" plemena so zamenjala mnogo starih običajev s šegami civilizacije. Tudi v tem oziru igra železnica veliko vlogo.

TISKOVNI FOND CANKARJEVEGA GLASNIKA

Prispevali:

Dr. št. 147 SNPJ, Cleveland, Ohio	\$ 12.00
Jacob Kunstelj, Ely, Minnesota50
Joseph Dovgan, Cleveland, Ohio	1.00
Martin Menton, Detroit, Mich.	1.00
Joseph Klarich, Detroit, Mich.	1.00

Skupaj v tem izkazu	\$ 15.50
Zadnji izkaz	432.15

Skupaj od 13. dec. 1940 do 21. nov. 1941	\$447.65
--	----------

Odbor Cankarjevega glasnika se zgoraj omenjeni organizaciji in posameznikom iskreno zahvaljuje. Želeli bi, da bi dobili mnogo posnemalcev.

Samozaupanje. Skladatelj Rossini, ki je včasih napisal po pet oper na leto, se je zelo rad bahal, s kakšno lahkoto komponira. "Dajte mi seznam perila," je dejal ob neki taki priliki, "in jaz ga bom uglasbil!"

CANKARJEVA USTANOVA

vabi vse svoje prijatelje, da posetijo veliko

SPOMINSKO SLAVVNOST

ki se bo vršila

v nedeljo dne 14. decembra

ob treh popoldne v

Slovenskem narodnem domu na St. Clair Avenue

Glavne točke na sporedu

Vprizoritev krasne enodejanske drame "Notturmo," spisala Marija Kmetova

Nastopi naših domačih talentov in pevskih zborov

Posebna atrakcija: nastop znane čikaške slovenske pevke
ANN BENIGER,

ki bo to pot prvič pela v Clevelandu

ZVEČER PLESNA ZABAVA

Vstopnina 50c; samo za ples 35c